

κλησίας και Πολιτείας¹¹. Τὰ προβλήματα τῆς ιδιωτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς πρέπει βεβαίως νὰ ἀντιμετωπίζονται ἐκάστοτε μὲ τὸ βλέμμα καὶ τὰς δυνατότητας τῆς ἐκάστοτε ἐπικαιρότητος, πλὴν ὅμως τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ παραθεωρῆται τὸ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀποκεκαλυμμένον θέλημα τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ. Οὕτω προβάλλει ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη τῆς διὰ παντὸς τρόπου ἐνισχύσεως τῶν καλῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κοινού πνευματικοῦ συμφέροντος τῶν μελῶν ἐκάστης τῶν ἐξουσιῶν τούτων. Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ὀφείλει, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, νὰ συνεχίσῃ τὴν παραδοσιακὴν συμπαράστασίν της πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, νὰ δέχεται δὲ καὶ ταύτης τὴν ἁγιαστικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν συμπαράστασιν, διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν μετὰ μεγαλυτέρας ἀσφαλείας τῶν προβλημάτων τῆς ἐξυψώσεως καὶ προόδου τοῦ λαοῦ της.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὁ Θεὸς ἀνέχεται ἕλας τὰς πράξεις ἀτόμων καὶ λαῶν, διότι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς πάντας μακροθυμεῖ διαπαιδαγωγῶν οὕτω τοὺς πάντας, καθόσον οἱ παραβάται τοῦ ἁγίου θελήματός Του, εὐρίσκονται ἀφεύκτως πάντοτε ἐνώπιον τῶν συνεπειῶν τῶν πράξεών των. Οὕτω πρέπει ὁ κάθε Χριστιανὸς νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰς πράξεις πάντων τῶν ἀνθρώπων, καλὰς ἢ κακάς. Αὗται ὡς ἱστορικὰ γεγονότα δὲν διαφεύγουν τὸ βλέμμα τῆς δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ.

Πολλὰ ἐγράφησαν καὶ ἀκούονται πάντοτε περὶ τῶν διαφορῶν συστημάτων συνεργασίας Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὡς καὶ περὶ τῶν συνεπειῶν ἐνὸς πλήρους χωρισμοῦ τῶν μεταξὺ αὐτῶν ἄχρι σήμερον σχέσεων. Πάντως ἡ φύσις τῶν ἐξουσιῶν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν καθιστᾷ ἀδύνατον τὸν πλήρη χωρισμὸν τῶν σχέσεών των, ἀναγκαίαν δὲ τὴν οἰανδήποτε συνεργασίαν των. Πάντοτε χάριν τοῦ πνευματικοῦ συμφέροντος ἐκάστου Ἑλληνοῦ ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ καὶ σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ ἀφοσίωσις τοῦ εὐσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκεκαλυμμένον θέλημα τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ πρέπει νὰ ἐπαναθεμελιώσῃ ἐδραίως τὸ σύστημα τῆς «Συναλληλίας» εἰς τὰς σχέσεις Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας¹².

11. Ὅρα Παναγιώτου Πουλίτσα, Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1946, 74-151.

12. Ὅρα ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 2514/Διεκπ. 1066/ 11.6.1967 Ἐγκύκλιον Ἱεραῆ Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, περὶ τοῦ «Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1967, 11.

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 13ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 1995

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ

ΤΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

ΟΜΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ Κ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Α. ΜΠΟΥΡΟΔΗΜΟΥ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ

Ἡ ὑδρόσφαιρα τῆς Μεσογείου ὑφίσταται δεινὴ οἰκολογικὴ δοκιμασία καὶ θανάσιμη ἀπειλή, παρὰ τὰ διεθνή προγράμματα προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος ποὺ “ἐφαρμόζονται” τὰ τελευταῖα 20 χρόνια, χωρὶς οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα καὶ πρακτικὴ ἐπιτυχία.

Ἡ Λεκάνη τῆς Μεσογείου, μήτρα τῶν μεγάλων πολιτισμῶν, ἀργοπεθαίνει ἀπὸ τὴ ρύπανση-μόλυνση τῶν οἰκιακῶν καὶ βιομηχανικῶν λυμάτων, τὰ τοξικὰ καὶ τὰ πετρελαιοειδῆ, τὴν ὄξινη βροχὴ, τὸν “λοιμὸ” μιᾶς ἀνεξέλεγκτης ἀνάπτυξης, καὶ τὸν τουριστικὸ γιγαντισμὸ ποὺ θὰ ξεπεράσει τὸ μισὸ δισεκατομμύριο τουριστῶν σὺν ἀρχῆς τοῦ 21ου αἰώνα.

Ἡ οἰκολογικὴ καταστροφὴ τοῦ οἰκοσυστήματος τῆς Μεσογείου θὰ σημάνει καὶ τὴν καταστροφὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως.

Στὴν εἰσήγησιν προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα οἰκολογικῆς Στρατηγικῆς Ἐπιβιώσεως τῆς Μεσογείου. Ἐστιάζονται στὴ σύνταξιν ἐπιτελικοῦ σχεδίου ὡς ὄργανου ἐφαρμογῆς λυσιτελῶν μέτρων περιβαλλοντικῆς μέριμνας καὶ ὑλοποιήσεως ἔργων —στὰ πλαίσια ἀναθεώρησης τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ τὸ 1996— σὲ περιφερειακὴ κλίμακα μὲ συμμετοχὴ ὅλων τῶν Μεσογειακῶν Χωρῶν.

II. ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΘΕΜΑΤΙΚΗΣ

Ἡ Παγκόσμια Ἡμέρα τοῦ Περιβάλλοντος ποὺ γιορτάζουμε κάθε χρόνο τὴν 5ην Ἰουνίου, ἔχει καθιερωθεῖ ἀπὸ τὰ Ἑνωμένα Ἔθνη καὶ τὸ σύνολο τῶν Κοινωνιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὡς ἡμέρα οἰκολογικῆς μνήμης καὶ «διαμαρτυρίας», ὡς κορυφαία στιγμή θλίψης γιὰ τὴ συνεχιζόμενη ὑπονόμευση τῶν οἰκοσυστημάτων τῆς φύσεως.

Στὴν κρίσιμη, τὴν ἱστορικὴ καμπὴ τῆς μεταβιομηχανικῆς ἐποχῆς τῆς πληροφορίας, καὶ τοῦ “πλανητικοῦ χωριοῦ”, ποὺ ζοῦμε μὲ τὴν αὐτόματη ἐπικοινωνία καὶ τὴν παγκοσμιοποίηση τῶν πάντων, λησμονήσαμε τὸν Πλανήτη μας Γῆ. Ἀπολησμονήσαμε τὴν “κουροτρόφο Γαῖα” μας καὶ τὰ Οἰκοσυστήματά της, ὅ,τι στηρίζει τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, τὴν ὁμορφιά καὶ τὴν Ἱστορία. Παρὰ τίς πομπώδεις διακηρύξεις καὶ τίς καλὲς προθέσεις καὶ προσπάθειες ὀλίγων, παρὰ τὰ ὠραῖα λόγια (χωρὶς ἔργα...), παρὰ τοὺς πύρινοὺς λόγους καὶ σχέδια ποὺ πανηγυρικὰ ἐξαγγέλλονται, “οὐδὲν ἔργον” καὶ οὐδεμία πολιτικὴ περιβαλλοντικῆς προστασίας ὀλοκληρώνεται. Οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Γῆς, οὐδεμία χώρα καὶ Κυβέρνηση ἀπὸ τίς ἑπτὰ μεγάλες καὶ οἰκονομικὰ ἰσχυρὲς τίς (7G) χῶρες τῆς Γῆς, τίς δυνάμενες νὰ ἀλλάξουν τὴν καταστροφικὴ περιβαλλοντικὴ ἐκτροπὴ, εἶναι ἔτοιμη νὰ περιορίσει τὰ εὐκόλα, τὰ πρόσκαιρα, ἀλλοίμονο “κέρδη” ἀπὸ τὴ ληστρική ἐκμετάλλευση τῶν οἰκοσυστημάτων καὶ τῶν πόρων τῆς φύσεως. Καὶ βεβαίως οἱ πτωχότερες ὑπανάπτυκτες, καὶ μὲ βραδὺ ρυθμὸ ἀναπτυσσόμενες, χῶρες τοῦ Πλανήτη, οἱ 77 χῶρες, “ἀκολουθοῦν” ἄλλοτε ὡς οὐραγοὶ καὶ ἄλλοτε ὡς φυσικοὶ καὶ ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τὸ ἔργο τῶν οἰκολογικῶν καταστροφῶν. Καμμιά ἀπὸ τίς πλούσιες καὶ ἀνεπτυγμένες χῶρες δὲν ἔχει σχεδιάσει σήμερα “τὴν ἀλλαγὴ τῶν προτύπων ζωῆς” ποὺ ἐστιάζεται κατὰ κανόνα στὴν ὑπερκατανάλωση καὶ τὴ σπατάλη φυσικῶν καὶ ἐνεργειακῶν πόρων. Ἐδῶ ἔγκειται μιὰ θεμελιακὴ αἰτία τῶν περιβαλλοντικῶν ἐκτροπῶν: ἡ ὑπερκατανάλωση ὀδηγεῖ στὴ μαζικὴ παραγωγή καὶ ὑπερπαραγωγή, στὸ φαῦλο κύκλο μιᾶς κοινωνίας καταναλωτισμοῦ καὶ παχυλοῦ εὐδαιμονισμοῦ τῶν πλουσιῶν χωρῶν τοῦ «Βορρᾶ», ὅταν οἱ φτωχὲς χῶρες τοῦ «Νότου» λιμοκτονοῦν. Ἡ ἀξίηση τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος (καὶ τοῦ Ἀκαθάριστου Ἐθνικοῦ Προϊόντος, ΑΕΠ, παραμένει ὁ ἀπατηλός, ὁ ἀλυσιτελὴς ἕως στόχος γιατί δὲν κατασφαλίζει στὶς πλεῖστες τῶν περιπτώσεων τὴν καθολικὴ “ποιότητα ζωῆς”(1). Γιατὶ ἡ ποιότης ζωῆς εἶναι, ὅ,τι πρέπει, ὅ,τι μπορεῖ νὰ εἶναι — ἀν ὑπάρξει («ἀνθρωπιστικὸς προγραμματισμὸς») (Humanistic planning) — τὸ ὑψηλὸ ἰδανικὸ μας σήμερα καὶ αὔριο, στὴν τρίτη χιλιετία ποὺ ἔρχεται... Γιατὶ ἡ μοῖρα τῆς Γῆς — ἡ συνέχιση μιᾶς ἀταλάντευτης πορείας τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἱστορίας εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους τοὺς Λαοὺς τῆς Γῆς. Ἡ ἀπειλὴ

καταστροφής του οικοσυστήματος της «Γαίας» από ανθρώπινη επενέργεια— για πρώτη φορά στη διαδρομή του ιστορικού βίου— θα σημάνει το θάνατο της Φύσης και της ζωής των πλουσίων και των φτωχών, των «δικαίων και των άδικων». Ζούμε σήμερα στις «Αντικές χώρες», κυρίως τις Κοινωνίες του Βορρά, την τάση και στόχους τεχνολογιών της «Μεγαλομηχανής» που δέν κατευθύνει ο ήνίοχος Λόγος της αρετής και της Έπιστήμης(2). Άγνοούμε το αύριο και άπολησμονήσαμε το χθές. Παρουσιάζεται παντού, το τεράστιο έλλειμμα πλανητικού και περιφερειακού οικολογικού ενδιαφέροντος, το «έλλειμμα φροντίδος» για το φυσικό και παραδοσιακό Περιβάλλον. Είμεθα μάρτυρες και άδτουργοί —φυσικοί και ήθικοί— μιās προπέτειας έργου και μιās άσέβειας πράξεων, που άμαυρώνουν τη «Συνείδηση της Γής» μας— που τραγουδάει και ύμνει ό Ά. Σικελιανός στο “Λυρικό Βίο”.

III. ΓΑΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Βεβαίως υπάρχει σήμερα διάχυτη ή συνειδητοποίηση του μεγάλου κινδύνου. Οί μεγάλες Διεθνείς Διασκέψεις του ΟΗΕ για το “Ανθρώπινο Περιβάλλον” (The Human Environment) στη Στοκχόλμη το 1972, στο Rio το 1992, στο Βερολίνο πρό τριμήνου δέν «συνέστησαν» πρακτικά οικολογικά προγράμματα και «λύσεις» ούσιαστικών στόχων ύλοποιήσεως έργων πέραν των πομπωδών διακηρύξεων χωρίς την άνάληψη εϋθυνών... Έθεμελίωσαν όμως —και τουτο είναι κορυφαίο σημείο άλλαγής των καιρών— σέ οικουμενική κλίμακα τη συνειδητοποίηση του κινδύνου «έξαφάνισης» και της έσχατης βιολογικής ρίζας της ζωής της Γαίας. Και εκήρυξαν την άνάγκη ειρηνικής συνεργασίας και προβληματισμού όλων των Έθνών για το “Κοινό μας Μέλλον” («Our Common Future»)(3). Άποτελεϊ τουτο καιριο και ευοίωνο «βήμα προόδου», που έλπίζουμε νά φέρει καρπούς στην έπόμενη κρίσιμη δεκαετία, στις άρχες του 21ου αιώνα.

Έη οικολογική προοπτική και έλπίδα για τον Πλανήτη μας —το μόνο έσως Πλανήτη ζωής και όμορφιάς στο ήλιακό μας σύστημα— ή οικουμενική όριοθέτηση του προγραμματισμού και ή όλική-σφαιρική σημασιολόγηση της περιβαλλοντικής θεματικής, συνιστά έπιταγή προνοίας άμεση. Το έπεϊγον αίτημα αυτης της καθολικής θεωρήσεως και σχεδιασμού έργων άποτελεϊ σέ περιφερειακή κλίμακα, sine qua non προϋπόθεση σωτηρίας της Μεσογειακής Λεκάνης και έπιτάσσει την άμεση έφαρμογή ύλοποίησης των Μεσογειακών Προγραμμάτων. Λόγοι γεωγραφικού προσδιορισμού και πληθυσμιακής συσσωρεύσεως, δεδομένα φυσικής και γεωφυσικής θέσεως, ύδροδυναμικής κυκλοφορίας και άνανέωσης των ύδάτων πλησιάζουν «όριακά σημεία» (οικολογικής πτώσεως). Στην καιρία αυτη «φυσική συγκυρία», πρέπει τέλος νά

προσθεῖ ὡς παράγων ἐπιδεινώσεως ὁ ὑδρολογικὸς κύκλος ἐξατμίσεων καὶ ὑετίων κατακρημνίσεων, εἰσροῶν καὶ ἐκροῶν, ὅ,τι συνθέτει τὸ εὐρὺ φάσμα καὶ («ῶμα»), τοῦ δυναμικοῦ τῆς Μεσογειακῆς ὑδροσφαίρας (ἀέρος, ὑδάτων, ἐδάφους, ὑπεδάφους, ἀκτῶν). Τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν ἐργαστηριακῶν μελετῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ διαπιστώσεων ὀριοθετοῦν, τὴν ἐξόχως δυσμενῆ θέση τῆς βιολογικῆς καὶ περιβαλλοντικῆς λειτουργίας τοῦ οἰκοσυστήματος τῆς Μεσογείου. Οἱ ρυπάνσεις-μολύνσεις καὶ οἱ οἰκολογικὲς ἐκτροπὲς στὸ Μεσογειακὸ χῶρο —ὅπως θὰ ἐκθέσουμε— συνιστοῦν ρυπαντικὸ φορτίο (στὴ μορφή BOD καὶ COD) πολὺ μεγαλύτερο τῆς «ἀντοχῆς» του, γιὰ ἓνα ὑδάτινο χῶρο ποὺ ἀποτελεῖ τὸ (1/100) ἓνα ἑκατοστὸ περίπου τῶν ὑδάτων τοῦ Πλανήτη μας. Ἦρθε ὡς ἐκ τούτου ἡ ὥρα τῶν ἔργων προστασίας ποὺ θὰ φέρει τὴν «οἰκολογικὴ ἀνάκαμψη». *Εἶναι ἡ κρίσιμη στιγμή μιᾶς ἐνεργοῦ καὶ «δυναμικῆς βούλησης καὶ πράξης» τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης καὶ τῶν Μεσογειακῶν Λαῶν πρὸς τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ στόχο.* Εἶναι ἡ ἱστορικὴ ὥρα ἀποφάσεων διάθεσης τῶν κονδυλίων καὶ ἐκτέλεσης τῶν ὑγειονομικῶν ἔργων ποὺ πρέπει νὰ πάρουν τὴ θέση τῶν κενῶν ἐπαγγελιῶν. Ἡ ἐκτέλεση τοῦ Προγράμματος τῶν Ἔργων «οἰκολογικῆς ἀποκατάστασης», περιλαμβάνει καὶ τὸν λυσιτελεῖ σχεδιασμὸ ὀρθολογικῶν χρήσεων Ἐνέργειας, ἐναλλακτικῶν ἐνεργειακῶν πηγῶν μὴ ρυπαινουσῶν (αἰολικὴ - γεωθερμία, ἡλιακὴ) καὶ «ἐξοικονομῆσεως» (conservation) φυσικῶν καὶ ἐνεργειακῶν πόρων (4).

Ἀποτελεῖ σήμερα πρώτη ἐπιταγὴ καὶ κορυφαῖο χρέος τῶν Μεσογειακῶν Λαῶν καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης (ΕΕ), ἡ σύνθεση ἐπιτελικοῦ οἰκολογικοῦ χάρτου, «τακτικῆς καὶ στρατηγικῆς» ἀναστροφῆς τῆς οἰκολογικῆς ἐπιδείνωσης, ποὺ διαγράφεται στὸν ὀρίζοντα ἀπειλητικῆ. Θὰ παραθέσουμε μιὰ σειρὰ συγκεκριμένων προτάσεων περιβαλλοντικῆς προστασίας καὶ σωτηρίας τῆς Μεσογείου. *Ἄς προσθέσουμε ἐδῶ a priori πῶς ἡ συνεχῆς ὑποβάθμιση καὶ θραύση τοῦ Οἰκοσυστήματος τῆς Μεσογείου θὰ σημάνει τὴν ὑποβάθμιση καὶ θραύση τοῦ Κοινωνικοῦ καὶ Πολιτιστικοῦ συστήματος τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης ποὺ σήμερα —καὶ τὰ τελευταῖα κυρίως μεταπολεμικὰ χρόνια— προγραμματίζουμε μὲ βαρὺ μόχθο καὶ ὑψηλὴ προσδοκία.* Τὸ ὄραμα τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης, ὄραμα εἰρήνης, δημοκρατίας καὶ ἀνάπτυξης— θὰ εἶναι ὄνειρο ἀπατηλὸ —ἴσως ἐφιάλτης («Ἀποκαλύψεως») χωρὶς τὴ Μεσόγειο.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση καὶ ἡ «ἀναθεώρηση» τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ, στὴ Διακοινοτικὴ Διάσκεψη τοῦ 1996 (5) πρέπει νὰ στρέψει τὸ βλέμμα της στὴ Μεσόγειο καὶ τὰ ἄμεσα οἰκολογικὰ προβλήματα ποὺ στὴν πράξη ἔχουν σχεδὸν ἀγνοηθεῖ τίς τελευταῖες δεκαετίες κατὰ τρόπο ἀπαράδεκτο καὶ ἀντιδεδοντολογικὸ (6). Ἡ περιβαλλοντικὴ ἀποκατάσταση καὶ οἰκολογικὴ ἀνάκαμψη καὶ ὑγεία τοῦ συνόλου τῶν οἰκοσυστημάτων τῆς Μεσογείου ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ καὶ ὑλοποίησι τῶν

ένδεδειγμένων για κάθε Μεσογειακή χώρα προγραμμάτων (οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών) βιώσιμης αειφόρου ανάπτυξης (sustainable development) (7) συνιστά θεμελιακή προϋπόθεση επιτυχίας του Ευρωπαϊκού οράματος.

IV. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΙΡΑ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ: ΤΟ ΛΙΚΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Πρέπει να μελετήσουμε με προσοχή και να θεωρήσουμε με ευθύνη τη βάση, τὰ δεδομένα (οικονομικά και κοινωνικά) τήν «*ιστορική ύποδομή*» του προβλήματος που μᾶς οδηγεί σωστά στην *ἀνωδομή* του σύγχρονου προβληματισμοῦ, τῆς συγκυρίας του τέλους του αἰῶνος και τήν προοπτική τῶν ἀρχῶν τῆς τρίτης χιλιετίας.

Ὁ κορυφαῖος σύγχρονος ἱστορικός και φιλόσοφος τῆς Ἱστορίας Φερνάλ Μπρωντέλ στὸν πρόλογο τοῦ λαμπροῦ βιβλίου του για τὴ Μεσόγειο γράφει(8):

«. . . Ἡ Μεσόγειος εἶναι ἓνα πανάρχαιο σταυροδρόμι, εἶναι μιὰ ἑτερόκλητη περίπτωση που παρουσιάζεται στις ἀναμνήσεις μας σὰν μιὰ εἰκόνα συνεκτική, σὰν σύστημα που ὅλα μερδεύονται για νὰ ἀνασυνθεθοῦν σὲ μιὰ πρωτότυπη ἐνότητα. Πῶς θὰ ἐρμηνεύσουμε αὐτὴ τὴν προφανῆ ἐνότητα, αὐτὴ τὴ βαθύτερη ὑπόσταση τῆς Μεσογείου; Ἡ ἐρμηνεία δὲν βρίσκεται μονάχα στὴ Φύση που συνέβαλε πολὺ σ' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Δὲν βρίσκεται μονάχα στὸν ἄνθρωπο που με ἐπιμονὴ συνέδεσε τὰ πάντα μεταξύ τους. Ἡ ἐρμηνεία εἶναι συγχρόνως οἱ χάρες και οἱ κατάρες τῆς Φύσης —πολυάριθμες και τοῦτες και κεῖνες— και οἱ πολλαπλὲς προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων χθὲς και σήμερα... Ἡ Μεσόγειος προσφέρεται νὰ τὴν μελετήσουμε —διότι ἢ θάλασσα ἔτσι ὅπως μπορούμε νὰ τὴν ἀντικρῦσουμε και νὰ τὴν ἀγαπήσουμε εἶναι για τὸ πιὸ ἐκπληκτικὸ παρελθόν της, ἢ πιὸ διάφανη ἀπὸ ὅλες τὶς μαρτυρίες». . . (9)

Αὐτὰ ἔγραφε ὁ σοφὸς Μπρωντέλ λίγες δεκαετίες πρὶν. Δὲν ὑπῆρχε τότε ἡ σοβαρὴ ὀικολογικὴ ἔκτροπὴ στὸ μέγεθος τῆς σημερινῆς ρυπαντικῆς φόρτισης και ὁ κίνδυνος βιολογικοῦ θανάτου τοῦ οἰκოსυστήματος τῆς Μεσογείου που ἀποτελεῖ σήμερα τὴν ἐλλοχεύουσα μείζονα ἀπειλὴ ἀνατροπῆς τῶν πάντων, συμπεριλαμβανομένου και τοῦ μέλλοντος τῆς Ευρωπαϊκῆς Ἑνωσης. Ἔτσι ἡ Μεσόγειος δὲν προσφέρεται σήμερα μόνο για μιὰ βαθύτερη μελέτη ἐνὸς μεγαλοφάνταστου παρελθόντος, ἐνὸς λαμπροῦ λίκνου ὄλων τῶν μεγάλων πολιτισμῶν και τῶν ἀξιῶν τῆς συγχρόνου Ἐποχῆς που διδάσκει και φρονηματίζει (10). Σήμερα ἡ ἀνάγκη εἶναι μεγαλύτερη γιατί ἡ Μεσόγειος κινδυνεύει και πρέπει νὰ σωθεῖ: ἡ σωτηρία της εἶναι ἡ προσφορὰ μας ὡς μνήμης τοῦ «*Μεσογειακοῦ παρελθόντος*», ὡς «*μαρτυρίας ἔργου*» και πνευματικοῦ μόχθου για τὸ Μεσογειακὸ αἶθρο και τὴν Εὐρώπη. Στὴν «*ἑτερόκλητη*» αὐτὴ περιοχὴ — ὅπως τὴν ἔχει προσδιορίσει με φιλοσοφικὴ θεώρηση και ἐμβάθυνση ὁ Μπρωντέλ (11)—

συναντῶνται σήμερα ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς καὶ τρόπος ζωῆς, ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ Ἐπιστήμη τοῦ «πλούσιου Βορρᾶ» καὶ ὁ ἀνατολικὸς πολιτισμὸς καὶ τρόπος ζωῆς ἐνὸς θεοκρατικοῦ ἰσλαμισμοῦ κατὰ κανόνα, ἡ ἀνεπτυγμένη βιομηχανικὴ καὶ τεχνοκρατικὴ κοινωνία τῆς Δύσης μὲ τὴν κοινωνικὴ συγκρότηση, σκέψη καὶ «στάση ζωῆς» τοῦ «φτωχοῦ Νότου», τέλος ἡ «δημοκρατία τῆς Εὐρώπης», καὶ οἱ δικτατορίες τῶν ποικίλων μορφῶν ἰσλαμικοῦ φανατισμοῦ ἢ στρατιωτικοῦ καισαρισμοῦ καὶ θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας σὲ πολλὰς περιπτώσεις. Ἀποτελεῖ τοῦτο ἀναμφισβήτητα, ἕνα σοβαρὸ ἔμπόδιο («ἐπαφῆς»), μὰ καίρια («ἐμπλοκὴ ἐπικοινωνίας») ὄχι λίγες φορές. Στὶς χῶρες αὐτές, —μέ βάση τὴν ἱστορικὴ ἀλλὰ καὶ σημερινὴ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ πραγματικότητά— πρέπει νὰ στρέψει οὐσιαστικὰ τὴν προσοχή της ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση στὴν ἀναζήτηση «διαύλων ἐπικοινωνίας». Στὴν προσεχῆ, ἐντὸς δύο ἐβδομάδων σύνοδο κορυφῆς τῶν Καννῶν (27 Ἰουνίου 1995) οἱ Εὐρωπαῖοι ἡγέτες τῆς Κοινότητος, πρέπει νὰ θέσουν καὶ νὰ θεμελιώσουν τὴν ὀρθὴ δομὴ καὶ δόμησιν μιᾶς ὀρθῆς καὶ ρεαλιστικῆς Μεσογειακῆς Πολιτικῆς, ὡς ἀφετηρίας Μεσογειακῆς, ὀριοθέτησης καὶ πολιτικῆς-κοινωνικῆς ὀλοκλήρωσης. Τοῦτο ἰσχύει ἀκριβῶς ὡς βάση ἀρχῶν καὶ θέσεων γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ τὸ 1996.

V. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩ-ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Τὰ θεμέλια καὶ οἱ δομὲς τοῦ ἀρχιτεκτονήματος μιᾶς Μεσογειακῆς Πολιτικῆς δημιουργίας τοῦ Εὐρω-Μεσογειακοῦ χώρου πρέπει νὰ στηρίζονται στὸ σχεδιασμὸ θεωρίας, καὶ πράξης (12): Π ρ ὠ τ ο. Στὴν ἐκτέλεση προγράμματος ἔργων γιὰ τὴν στήριξη καὶ ἀποκατάσταση τῆς βιολογικῆς ἰσορροπίας καὶ βιοποικιλίας, τῆς διαδικασίας τῆς φωτοσύνθεσης καὶ τῶν φυσικοχημικῶν καὶ γεωφυσικῶν κύκλων τοῦ οἰκοσυστήματος τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης. Ἡ συνεχιζόμενη περιβαλλοντικὴ υποβάθμιση καὶ ἡ οἰκολογικὴ ἐκτροπὴ θὰ ὀδηγήσουν —ἂν συνεχισθοῦν— στὴ βιολογικὴ καὶ οἰκολογικὴ θραύση (Ecological Breakdown) σὲ πλεῖστα σημεῖα τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης (Ἀδριατικὴ, Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, Αἰγαῖο) (13). Καὶ χωρὶς τὰ γερά φυσικὰ καὶ βιολογικὰ θεμέλια ὑγείας τῆς Μεσογειακῆς φύσης, χωρὶς τὴν ἀδιατάρακτὴ λειτουργία τῶν Βιολογικῶν καὶ Φυσικοχημικῶν κύκλων δὲν ὑπάρχει —ὅπως ἐτονίσθη ἀνωτέρω— μέλλον ζωῆς καὶ δημιουργίας γιὰ τὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη (ΕΕ) τοῦ 21ου αἰῶνα.

Δεύτερο. Ἡ δημιουργία τοῦ Εὐρω-Μεσογειακοῦ χώρου, ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν χωρῶν καὶ ἡ τεχνολογικὴ εἰρηνικὴ συνεργασία τῶν Λαῶν τῆς Μεσογείου θὰ ἀποτελέσουν τὴ «βασικὴ» συμπλήρωση ἔργων ἀναγκαίων—ὄχι ὅμως καὶ ἱκανῶν—

για την κοινωνικο-οικονομική ισορροπία, την προώθηση των έμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ τὴν περιφερειακὴ ὀλοκλήρωση (14, 15).

Τρίτο. Ὑπάρχει σήμερα ἀναμφισβήτητα ἓνα σημαντικό (χάσμα εὐημερίας) μεταξύ τῶν Κρατῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος καὶ τῶν Μεσογειακῶν χωρῶν τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρῶν αὐτῶν στὰ ἐπόμενα σαράντα χρόνια θὰ πλησιάσει τὰ 400 ἑκατομμύρια —λόγω «δημογραφικῆς ἐκρήξεως»— θὰ εἶναι δηλ. στὸ σημερινὸ περίπου ὕψος τῶν 15 χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως, ὅπου ἡ πληθυσμιακὴ αὐξηση εἶναι μικρὴ καὶ ἡ προοπτικὴ μελλοντικῆς δημογραφικῆς μεγέθυνσης ἴσως μικρότερη. Μιὰ τοιαύτη ἐξέλιξη μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ σοβαροὺς κινδύνους ἀστάθειας, ὑπανάπτυξης καὶ ἐνδεχομένως μιᾶς πληθυσμιακῆς πλημμυρίδος πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν χῶρον. Ὡς ἐκ τούτου ἡ βελτίωση τῆς πολιτικῆς σταθερότητος, τῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ἀνάπτυξης καὶ εὐημερίας στὰ πλαίσια εἰρηνικῆς συνεργασίας καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων τῶν χωρῶν αὐτῶν μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση ὡς τις ἀρχές τοῦ αἰῶνα (καὶ ἐνδεχομένης εἰσόδου τῶν Μεσογειακῶν χωρῶν στὴν ΕΕ στὸν ἐπόμενο αἰῶνα) συνιστᾷ τμήμα τοῦ προβληματισμοῦ τοῦ Εὐρω-Μεσογειακοῦ χώρου. Κορυφαία συνιστῶσα γιὰ τὴ στήριξη μιᾶς προοπτικῆς (νέας Μεσογειακῆς τάξεως), ποιότητος ζωῆς, προόδου καὶ δημοκρατίας, ἀποτελεῖ ἡ «οἰκολογικὴ ἀνασύνταξη» καὶ ἡ ὀρθὴ «στρατηγικὴ προστασία» τοῦ Μεσογειακοῦ Περιβάλλοντος ποὺ ἀπαιτεῖ περιφερειακὴ «συναίνεση» καὶ «συνεργασία».— Τὸ ἀνωτέρω μεῖζον πρόβλημα τῆς δημιουργίας τοῦ Εὐρω-Μεσογειακοῦ χώρου θὰ ἐνισχύσει ἀποφασιστικὰ ἢ πρόβλεψη ἐκταμίευσης - ἐνίσχυσης ποσοῦ 7.5 δισεκατομμυρίων δολλαρίων (5.5 δισεκατομμυρίων ECU) ἀπὸ τὸν Κοιντικὸ προϋπολογισμὸ τῆς Ε.Ε. Εἶναι σημαίνουσα οικονομικὴ βοήθεια πρὸς τις Μεσογειακὰς χώρες, μιὰ ἱστορικὴ πρόβαση πρόνοιας καὶ χρέους πρὸς τὴ Μεσόγειο, τροφὸ τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἱστορίας (16). Εἴμεθα βέβαιοι πὼς ἡ Διακοινοτικὴ Διάσκεψη γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ θὰ θεωρήσῃ θετικὰ καὶ θὰ ὀλοκληρώσῃ γοργὰ τὸ στόχο δημιουργίας τοῦ Εὐρω-Μεσογειακοῦ χώρου, ὡς ὄραματος Εἰρήνης καὶ Πολιτισμοῦ.

VI. ANATOMIA TOY ΦΥΣΙΚΟΥ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ: Η ΘΑΝΑΣΙΜΗ ΑΠΕΙΛΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΚΤΡΟΠΩΝ

Ἡ ἀνατομία τοῦ φυσικοῦ οἰκοσυστήματος τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης ἐστιάζεται στὴν παράθεση στατιστικῶν στοιχείων ἐκτροπῶν, ἐργαστηριακῶν δεδομένων, ἐπιστημονικῶν ἀναλύσεων καὶ μετρήσεων πεδίου (Field Measurements). Οἱ πίνακες, οἱ ἀριθμοὶ καὶ οἱ διαφάνειες τῶν Πινάκων, τῶν Εἰκόνων-Σχεδίων, —ποὺ παρα-

τίθενται στο τέλος τῆς μελέτης— δίδουν καθαρή και πλήρη τὴ «θέση» (status) τοῦ σημερινοῦ Μεσογειακοῦ χώρου και τὴ μελλοντικὴ οἰκολογικὴ προοπτικὴ τοῦ συνόλου τοῦ φυσικοῦ ὑδάτινου συστήματος. Τρία εἶναι τὰ βασικὰ σκέλη τῆς ἀναγκαίας ἀναλυτικῆς ταξινόμησης και ἐπιστημονικῆς ἱεράρχησης τοῦ δυσχεροῦς προβλήματος:

α. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀκριβὴς «θέση» τῆς σημερινῆς φυσικοχημικῆς και βιολογικῆς λειτουργίας (function) και τῆς δυναμικῆς τοῦ οἰκοσυστήματος (Ecosystem Dynamics). Συγγενῆ στοιχεῖα και δεδομένα τοῦ προβλήματος ἀποτελοῦν ἡ ὑδρογραφικὴ και γεωτεκτονικὴ διαμόρφωση τῆς Λεκάνης, ἡ ὑδροδυναμικὴ κυκλοφορία, τὸ βάθος τοῦ πελάγους, ἡ τυρβώδης διασπορὰ τῶν ρύπων (Hydrodynamic Circulation and Turbulent Pollutant Dispersion), τὸ μεγάλο ρυπαντικὸ φορτίο οἰκιακῶν λυμάτων και βιομηχανικῶν ἀποβλήτων, ἡ ἀπόρριψη τοξικῶν οὐσιῶν και πετρελαιοειδῶν, τέλος ἡ ὄξινη βροχὴ και ὁ οἰκοδομικὸς ὄργανισμὸς κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν.

β. Ποία εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῆς υγείας, τῆς βιολογικῆς ποικιλίας και οἰκολογικῆς ἰσορροπίας και ἀντοχῆς τοῦ οἰκοσυστήματος; ‘Ὁ ἐλλοχεύων κίνδυνος τῆς μὴ ἀντιστρεπτῆς “οἰκολογικῆς καταρρέουσας” ἀπὸ ρύπου, δηλητηριώδεις και μὴ βιο-ἀποδομουμένους (Non-biodegradable), ἐπιτάσσει τὴν ἐπιστημονικὴ και ἀναλυτικὴ-ἐργαστηριακὴ τεκμηρίωση ὡς πρῶτο θεωρητικὸ και πρακτικὸ μέλημα.

γ. Τὸ τελευταῖο καίριο σκέλος, με βάση τὴν ὀλικὴ και σφαιρικὴ θεώρηση τῶν ἀνωτέρω προσδιορίζουν τὰ ἐρωτήματα: *Τί εἶναι και πῶς μπορεῖ νὰ ἀναστραφεῖ ἡ οἰκολογικὴ ἐκτροπὴ; Ποιὰ τὰ συγκεκριμένα μέτρα τῆς στρατηγικῆς τοῦ σήμερα γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ αὐριο;*

Ἡ ἀνατομία τῶν γεωγραφικῶν, γεωφυσικῶν, χημικῶν και ὑδροδυναμικῶν συνιστωσῶν τοῦ συστήματος τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ και νὰ ὀριοθετηθεῖ με τὰ ἐξῆς δεδομένα και φυσικὰ-γεωγραφικὰ στοιχεῖα (Πίν. 1).

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1

ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΛΕΚΑΝΗ

Ἐκταση — Ὑδάτινος Ὅγκος — Φυσικο-Χημικά Χαρακτηριστικά — Ρυπαντές.

1. Ἐκταση: 3.000.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα.
2. Ὅγκος Νεροῦ: 4.238.000 κυβικά χιλιόμετρα.
3. Μέσο Βάθος: 1.430 μέτρα
— Ἀκραῖες τιμές (Τυρρηνικὸ - Ἴόνιο) ~ 4.600 μ.
— Γιβραλτάρ (καὶ ἄλλες περιοχές) 45-85 μ.
4. Ἐξάτμιση Νεροῦ: 700.000 τόνοι/δ/τον.
5. Ὅγκος Βροχῆς: 38.000 τόνοι/δ/τον.
6. Ἀλατότης νεροῦ: 36.75 ~ 39.10‰
(Ἀτλαντικὸς Ὠκεανός: 36.25‰)
7. Μέση Θερμοκρασία: 13°C
8. Ἀνανέωση Ὑδάτων Μεσογείου
 - α) Ἐπιφανειακά: 8-12 χρόνια
 - β) Βαθύτερος ὑδάτινος ὄγκος: 80-90 χρόνια
 - γ) Ἀνανέωση ὑδάτων Ἀτλαντικοῦ: 2-5 ἑβδομάδες
9. Οἰκιακὰ Λύματα: (18) ἑκατ. τόνοι/24ωρο
10. Βιομηχανικὰ Ἀπόβλητα (καὶ Τοξικά): (3) ἑκατ. τόνν./24ωρο.
11. Βιοχημικὰ — Τοξικὰ — Πετρελαιοειδῆ ἐτησίως:

(i) 120.000 τόνοι ὀρυκτελαίων, (ii) 12.000 τόνοι φαινολῶν, (iii) 60.000 τόνοι ἀπορρυπαντικῶν, (iv) 100 τόνοι ὑδραργύρου, (v) 38.000 τόνοι μολύβδου (iv-v βαρέα Μέταλλα), (vi) 3.600 τόνοι ἀζωτούχων, (vii) 5.000 τόνοι ἐντομοκτόνων καὶ στραγγισμάτων (Καλλισεργειῶν), (viii) 1.500.000 τόνοι πετρελαιοειδῶν.

12. Ραδιενεργὰ Ἀπόβλητα τῶν (50) πυρηνικῶν ἐργοστασίων-Ναυάγια μὲ Τοξικὰ καὶ Καρκινογόνα.

1. Τὸ ἐμβαδὸν τῆς Μεσογείου — συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ χώρου τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου — εἶναι τρία περίπου ἑκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα, συνολικοῦ ὄγκου νεροῦ τῆς τάξεως τῶν 4.238 ἑκατομμυρίων κυβικῶν χιλιομέτρων μέσου βάθους 1.430 μέτρων. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ οἱ ἀκραῖες τιμές βάθους μεταξύ 50-300 μέτρων (Γιβραλτάρ, ἀκτές, ὑφαλοκρηπίδα) καὶ 4000-4500 μέτρων στὴν Τυρρηνικὴ θάλασσα, στὸ Ἴόνιο Πέλαγος καὶ στὸ Λιβυκὸ Πέλαγος δυτικὰ τῆς Κρήτης. Ὁ συνολικὸς ὑδάτινος ὄγκος τῆς Μεσογείου εἶναι περίπου τὸ (1/100) ἓνα ἑκατοστὸ

τοῦ συνολικοῦ ὄγκου τῶν ὑδάτων τῶν ὠκεανῶν καὶ θαλασσῶν τῆς Γῆς (14,17). Ἡ ἐξάτμιση νεροῦ τῆς Μεσογείου εἶναι ἐλαφρῶς ἀνώτερη τῆς ἐξάτμισης τῶν Ὁκεανῶν καὶ ὑπολογίζεται γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐπιφανείας τῆς Μεσογείου στοὺς (70.000) ἑβδομήντα χιλιάδες τόννους νεροῦ τὸ δευτερόλεπτο (ἦτοι 111 ἑκατ./χρόνο) (σύμφωνα μὲ νεώτερες μετρήσεις καὶ ὑπολογισμούς, εἶναι (115.400)μ³) ἐνῶ ὁ ὄγκος βροχῆς εἶναι τῆς τάξεως τῶν 31.600 κυβικῶν μέτρων τὸ δευτερόλεπτο, ἦτοι 38.000 περίπου τόννοι νεροῦ, ἐὰν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ὁ ὑψηλὸς δείκτης ἀλατότητος τοῦ νεροῦ τῆς Μεσογείου, σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἀλατότητα τοῦ Ἀτλαντικοῦ (18). Ἡ ἀλατότης τῶν Μεσογειακῶν ὑδάτων κινεῖται στὰ ὅρια τοῦ 36.5 ἕως 39⁰/₁₀₀ (μέρη ἐπὶ τοῖς χιλίοις) τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης, ἐνῶ ἡ ἀλατότης τοῦ νεροῦ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὁκεανοῦ εἶναι 35.75 ἕως 36.2⁰/₁₀₀. Ἡ μέση θερμοκρασία εἶναι τῆς τάξεως τῶν 13⁰C βαθμῶν Κελσίου (19). Ἀναφερόμεθα συνοπτικὰ στὰ ἐν λόγω φυσικὰ στοιχεῖα καὶ δεδομένα γιὰτι ἔχουν ἄμεση καὶ θεμελιώδη σχέση μὲ τὴν ὅλη «δίαιτα» καὶ δυναμικὴ τοῦ «οἰκοσυστήματος», τὴν ὑδροδυναμικὴ κυκλοφορία καὶ διασπορὰ τῶν ρύπων, τὴν ἀνανέωση καὶ τὴ γήρανση τοῦ νεροῦ, (water aging) βασικὴ αἰτία τοῦ Εὐτροφισμοῦ (Eutrophication). Ἄς προσθέσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ πὼς ἡ ὑδροδυναμικὴ κυκλοφορία καὶ ἡ τυρβώδης ἀνάμιξη καὶ διασπορὰ εἶναι σχετικὰ χαμηλὴ σὲ σύγκριση μὲ ἐκεῖνη τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Τὰ ἐπιφανειακά νερά τῆς Μεσογείου ἀνανεώνονται σὲ 8-12 χρόνια περίπου, ἐνῶ ὁ μεγάλος ὑδάτινος ὄγκος τῆς Μεσογείου, (βάθους ἄνω τῶν 600-700 μέτρων) χρειάζεται 80-90 χρόνια γιὰ ἀνανέωση (Water renewal) (20). Στοὺς Ὁκεανοὺς ἡ ἀνανέωση αὐτὴ εἶναι ὑπόθεση ἑβδομάδων (ἢ μηνῶν) ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τῶν παλιροῦν, πού δὲν ἔχει σὲ βαθμὸ σοβαροῦ μεγέθους ἡ Μεσόγειος. *Συνέπεια τῆς βραδείας αὐτῆς ἀνανέωσης τῶν ὑδάτων εἶναι ἡ «γήρανση τοῦ νεροῦ», ἡ χαμηλὴ ἐπανοξυγόνωση καὶ ὁ εὐτροφισμός. Εἶναι οἱ περιπτώσεις τῶν «ἐρυθρῶν πλημμυρῶν» ἀλγῶν καὶ ρύπων πού ἐμφανίζονται σὲ κλειστὲς περιοχὲς μικροῦ πλάτους καὶ βάθους (Ἀδριατικὴ) τῆς κλειστῆς Μεσογειακῆς λεκάνης, πού δέχονται μεγάλα ρυπαντικὰ φορτία. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1989 δημιουργήθηκε στὴν Ἀδριατικὴ μιὰ «πλημμύρα» ἐνὸς παχέος ἰζηματογενοῦς τάπητος ρύπων καὶ ἀλγῶν, μήκους 140 περίπου χιλιομέτρων, πού ἔφθασε στὸ Ἴόνιο Πέλαγος καὶ τὴν Κέρκυρα. Ἡ πόλη τῆς Βενετίας ἀντιμετώπισε τότε σοβαρὸ ὑγειονομικὸ πρόβλημα «συγκομιδῆς» ἀλγῶν καὶ ρύπων ἀπὸ τὶς ἀκτές, μεγάλου ὄγκου, βάρους 500 τόννων τὴν ἡμέρα! (21).*

Ἐνας ὑδάτινος ἰσολογισμὸς τῶν εἰσροῶν-ἐκροῶν στὴ Μεσόγειο εἶναι διαφωτιστικός. Οὕτω οἱ εἰσροὲς ἐπιφανειακῶν κυρίως ὑδάτων στὴ Μεσόγειο σὲ κυβικὰ μέτρα ἀνὰ δευτερόλεπτο ἔχουν ὡς ἐξῆς (22).

Εισροαί: από Ἀτλαντικό Ὠκεανὸ 1.750.000 ἀπὸ τὸν Εὐξείνιο Πόντο 12.600 ὄγκος βροχῆς 31.600 καὶ εἰσροὲς ἀπὸ τὴν ξηρά, 7.300.

Ἐκροαί: ἀπὸ Μεσόγειο εἰς Ἀτλαντικὸ 1.680.000, ἀπὸ Μεσόγειο εἰς Εὐξείνιο Πόντο 6.100 ὄγκος ἐξάτμισης 115.400 μ^3 (κατὰ δευτερόλεπτον). Αἱ ἀνωτέρω εἰσροαὶ (1.801.500 $\mu^3/\delta/\tau\omicron\nu$) ἐξισοῦνται ἀκριβῶς πρὸς τὰς ἐκροὰς ἀπὸ τῆ Μεσόγειο κατὰ δευτερόλεπτον.

Πρέπει ἐδῶ νὰ προστεθεῖ τὸ ἐξῆς σημαντικὸ στοιχεῖο. Ἡ Μεσογειακὴ λεκάνη μὲ ὑδάτινο ὄγκο τὸ 1/100 τὸ ἓνα ἑκατοστὸ τοῦ νεροῦ τῆς ὑδρογείου δέχεται τὸ 20-22% περίπου τῶν ρυπαντῶν, ἀποβλήτων, λυμάτων καὶ ἀπορροίψεων πετρελαίου τῆς Γῆς. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ καρδιὰ τοῦ προβλήματος: ἡ Μεσόγειος, ἡ κλειστὴ αὐτὴ «λίμνη» μὲ τὴ χαμηλὴ ὑδροδυναμικὴ κυκλοφορία, τὴ βραδεῖα ἀνανέωση καὶ ὀξυγόνωση τῶν νερῶν, δέχεται ἓνα γιγάντιο ρυπαντικὸ φορτίο λυμάτων, καὶ τὸ οἰκολογικὸ «βάρος καὶ κόστος» μιᾶς «ἐκθετικῆς» οἰκιστικῆς ἐπέκτασης καὶ τουριστικῆς πλημμυρίδος στὶς ἀκτὲς τῆς, πού ξεπερνοῦν τὴ φυσικὴ ἀντοχὴ καὶ τὴ φέρουσα χωρητικότητά τοῦ φυσικοῦ συστήματος (*Carrying capacity of the system*).

Ἡ φυσικοχημικὴ καὶ βιολογικὴ διαδικασία σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης ἔχει ἀνατραπεῖ ἢ διακοπεῖ, ἢ οὐσιαστικὰ ἀλλοιωθεῖ (21, 23) ἐνῶ τὸ οἰκὸσύστημα στὶς κλειστὰς ρυπανόμενες περιοχὰς μικροῦ βάθους ἀργοπεθαίνει. Ὁ,τι σώζει τὴ Μεσόγειο καὶ διατηρεῖ τὰ νερά τῆς καθαρὰ —τὰ ἐπιφανειακὰ καὶ τὰ λίγο βαθύτερα νερά τοῦ πελάγους ὡς ἓνα βαθμὸ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους σὲ πολλὰ σημεῖα, μὲ ἐκεῖνα τῶν ὠκεανῶν— εἶναι: (α) τὸ μεγάλο βάθος τῆς Μεσογείου (β) οἱ πνέοντες δυνατοὶ ἄνεμοι (τὰ μελτέμια τοῦ θέρους!) ἀπὸ ὅλες σχεδὸν τὶς κατευθύνσεις. Ἀκριβῶς ὁ συνεχῆς ἰσχυρὸς κυματισμὸς στηρίζει τὴ σωτήρια ἐπανοξυγόνωση καὶ τὸν ἐπαρκῆ ἀερισμὸ—ἐμπλουτισμὸ τῶν ἐπιφανειακῶν στρωμάτων πρωτίστως, μὲ διαλελυμένο ὀξυγόνο (*DO-Dissolved Oxygen*). Ἡ μοριακὴ διάχυση καὶ εἰς βάθος τυρβώδης διασπορὰ τοῦ ὀξυγόνου—πού φθάνει σὲ βάθη ἀνάλογα τοῦ μήκους κύματος (τὸ ἥμισυ τοῦ μήκους κύματος στοὺς ὠκεανούς)—ἀποτελεῖ καίριο παράγοντα τῆς χημικῆς ὀξειδωσῆς τῆς ἀεροβίου (*aerobic*) βιολογικῆς ἐπεξεργασίας καὶ «διάσπασης» τῶν «συμπλόκων» τῶν ρυπαντικῶν οὐσιῶν. Ὑπάρχουν σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Μεσογείου, οἱ μικρὲς αὐτὲς «ὀάσεις» ἀνάκαμψης καὶ καθαρισμοῦ τῶν ὑδάτων (24). Ὅπου ἀπουσιάζει τὸ ὀξυγόνο ἢ διαδικασία εἶναι ἀναερόβιος (*anaerobic*) καὶ βραδεῖα. Δημιουργεῖ ἐκεῖ σηπτικὲς καταστάσεις καὶ ὀσμὲς βόθρου, μὲ σοβαρὲς ἐπιπτώσεις στὴ δημόσια υἱεῖα, πέραν τῆς αἰσθητικῆς ὑποβάθμισης. Μὲ τὴν ἐπάρκεια ὀξυγόνου ἢ ἀερόβιος διαδικασία ὀδηγεῖ στὴ διάσπαση καὶ ὀξειδωσῆ τῶν «συμπλόκων» τῶν ρυπαντῶν («Pollutant compounds») καὶ τὴν ἀποδόμησή τους. Ἐτσι οἱ χημικὲς συνθέσεις τῶν ρυπαντικῶν οὐσιῶν («μετατρέπονται») στὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τους

και «μετασχηματίζονται» σε απλά δομικά στοιχεία (άνθραξ, άζωτο, φωσφόρος, θειάφι κ.ά.) της τροφικής αλυσίδας των oligοτροφικών κατά κανόνα συστημάτων της Μεσογείου (25). (Εικόνες 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 και Πίνακες 2, 3, 4, 5 σχετικοί με τα άνωτέρω δεδομένα παρατίθεται στο τέλος της μελέτης).

‘Η δξυγόνωση των υδάτων ως ό θεμελιακός παράγων «όξειδώσεως-καύσεως» των συνθέτων οργανικών ουσιών (με την παρουσία και των άνοργάνων αλάτων) αποτελεί τό θεμέλιο συντηρήσεως της ύλης και ενέργειας στη μορφή τροφών για την «παραγωγή» και ανάπτυξη του φυτοπλαγκτού-ζωοπλαγκτού και των ψαριών που ζούν με την «ανάπνοη» διαλελυμένου δξυγόνου (DO). ‘Η εύρυθμη λειτουργία της φωτοσύνθεσης του θαλασσίου οικοσυστήματος ενισχύει άποφασιστικά την παραγωγή τεραστίων ποσοτήτων δξυγόνου και άπορρόφηση έξ ίσου μεγάλων ποσοτήτων διοξειδίου του άνθρακος (CO₂), βασιικού αίτίου του Φαινομένου του Θερμοκηπίου (26). Τέλος ή άδιατάρακτη λειτουργία των φυσικοχημικών και γεωχημικών κύκλων (άνθρακος, φωσφόρου άζώτου και θειαφιοϋ) και δξυγόνου-ύδρογόνου (ύδρολογικός κύκλος) και μεταλλικών ουσιών συνιστούν την άρραγή βάση, της δομής (και δόμησης) της ζωής (και της φυσικής άρμονίας και όμορφιάς) της Μεσογειακής Φύσης. ‘Υποβάθμιση και θράυση των φυσικοχημικών κύκλων στην ύδρσφαιρα —φαινόμενο μη άντιστρεπτό κατά κανόνα— σημαίνει πραγματικό οικολογικό έλεθρο άντίστοιχο ίσως ένός πυρηνικού κατακλυσμού (17) . Τα φαινόμενα αυτά στις άκραίες περιπτώσεις έχουν ως βασικό αίτιο τή μόλυνση-ρύπανση, με ουσίες μη διασπώμενες βιολογικά-βιοχημικά. Είμαι κυρίως τά τοξικά, τά βιομηχανικά λύματα δηλητηριώδους μορφής, και τά «κατάλοιπα» πετρελαίου (καθάρισμα δεξαμενοπλοίων και άπόρριψη στη θάλασσα) καθώς και άπόβλητα διύλισηρών πετρελαίου και “άποπλύσεων” γεωργικών καλλιεργειών και έδαφών «πλημμυρισμένων» με λιπάσματα, παρασιτοκτόνα και ζιζανιοκτόνα. ‘Η ρυπαντική αύτή φόρτιση έγρίζει όριακές στάθμες σε πολλά σημεία του Μεσογειακού χώρου. ‘Η προσπάθεια πολλών έτών και προγραμμάτων του Ο.Η.Ε (UNEP) και Εύρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) δέν έχουν υλοποιηθεί με έργα, παρά σε έλάχιστες περιπτώσεις που δέν ξεπερνούν ποσοστό 10% περίπου του συνόλου του έργου του Προγράμματος. ‘Η έπίπτωση για οικολογική ανάκαμψη είναι έλάχιστη ή μηδενική. Γιατί τουτό πρέπει να συγκριθεί και να σημασιολογηθεί με τά μεγέθη των σοβαρών (παρανόμων και ανόμιμων) άπορρίψεων λυμάτων και βιομηχανικών άποβλήτων έκατομμυρίων τόννων ήμερησίως, τόν γιγαντισμό του γενικού “παράκτιου οικισμού” της Μεσογείου, την πληθυσμιακή διόγκωση και την άστικοποίηση των άκτών. Περίπου 130 έκατομμύρια τουριστών καταφθάνουν και ζούν στις Μεσογειακές άκτές κάθε χρόνο ένδ ό αριθμός των μονίμων κατοίκων είναι σήμερα πλέον των 130 έκατομμυρίων. Τουτό άκριβώς συνιστά την περιβαλλοντική φόρτιση της Μεσογειακής ύδροσφαιρας που αύξάνεται

σχεδόν έκθετικά και θα πλησιάσει σημεῖα ἐπικίνδυνα ὅταν ὁ πληθυσμὸς τῶν τουριστῶν, ποὺ ὑπολογίζεται μὲ βᾶση τὶς σημερινές τάσεις, νὰ εἶναι ἄνω τῶν 400 ἑκατομμυρίων ἐτησίως μέχρι τοῦ 2025, πλὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μονίμων κατοίκων κυρίως τῶν Μεσογειακῶν χωρῶν τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ποὺ θὰ ὑπερδιπλασιασθεῖ ὡς τότε. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση πρέπει νὰ θεωρήσει, —νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ πάρῃ ἀποφάσεις ἀποτροπῆς μιᾶς «οἰκολογικῆς καταρρεύσεως» —*σήμερα* (στὴ Διακοινοτικὴ Διάσκεψι τοῦ 1996) γιὰ νὰ κατασφαλίσῃ τὸ αὐριο, ποὺ δὲν θὰ ὑπάρξει, ἐὰν ἡ σημερινὴ ἀδράνεια καὶ ἀβελτηρία συνεχισθεῖ.

Οἱ μορφές ρυπάνσεων-μολύνσεων στὸ Μεσογειακὸ χῶρο καὶ οἱ πηγές ἐκροῶν ρύπων εἶναι πολλές καὶ ποικίλες. Κύρια γνωρίσματα ἀποφασιστικῆς σημασίας εἶναι:

Π ρ ὠ τ ο. Ὁ συνεργισμὸς (Synergism). Εἶναι ἀκριβῶς ἡ περίπτωσι τῶν ρυπάνσεων-μολύνσεων ποὺ δὲν (*ἐπαθροίζονται γραμμικὰ*) ἀλλὰ πολλαπλασιαστικὰ κατὰ τὴν ἀπόρριψι καὶ ἐπέκεινα τῆς δράσει τους στὸν ὑδάτινο ὑποδοχέα. Τὸ φαινόμενον στηρίζεται στὸ γεγονὸς πὼς ἡ ταυτόχρονη συσχέτισι, δράσι καὶ ἀλληλεπίδρασι (interaction) δύο οὐσιῶν ἔχει ἀποτέλεσμα πολὺ μεγαλύτερο τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς δράσεως κάθε μιᾶς οὐσίας ξεχωριστά. Ἡ δράσι αὐτὴ ἐκφράζεται μὲ τὴν «παράλογη» ἀριθμητικὴ σχέση τοῦ συνεργισμοῦ ὅπου: $1+1=5!$ (28). Τοῦτο ἀσφαλῶς συμβαίνει κατὰ τὴν ἀπόρριψι ρυπαντικῶν καὶ χημικῶν οὐσιῶν περισοτέρων τῶν δύο μορφῶν. Τὸ πρόβλημα τοῦ συνεργισμοῦ ἔχει κυρίως μελετηθεῖ στὴν περίπτωσι τῶν ἐπιπτώσεων καρκινογόνων οὐσιῶν. Ὁ καπνιστῆς π.χ. ἀντιμετωπίζει τὴν πιθανότητα καρκίνου τῶν πνευμόνων δέκα φορὲς μεγαλύτερη τοῦ μὴ καπνιστῆ. Ὁ ἐργαζόμενος μὲ ὑλικά ἀσβέστου ἔχει ἐπίσης ἐννέα φορὲς μεγαλύτερη πιθανότητα καρκίνου ἀπὸ τὸν μὴ ἐκτιθέμενον σὲ ἐργασίες ἀσβέστου. Ὁ καπνιστῆς ὅμως ποὺ συγχρόνως ἐργάζεται μὲ οὐσίες ἀσβέστου ἔχει 90 φορὲς μεγαλύτερη πιθανότητα καρκίνου $9 \times 10 = 90!$ Ὁ συνεργισμὸς μὲ τὴν ποιοτικὴ κυρίως μεγέθυσι τῆς ρυπαντικῆς ἰσχύος στοὺς ὑδάτινους ὑποδοχεῖς ἀλλὰ καὶ στοὺς χώρους χημικοῦ ἢ βιολογικοῦ καθαρισμοῦ, καθιστᾷ τὸ πρόβλημα πολὺπλοκο καὶ δυσχερές.

Δ ε ὕ τ ε ρ ο. Ἐνα μεγάλο μέγεθος ρυπάνσεων-μολύνσεων τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης εἶναι σήμερα: (α) τὸ κολοσσαῖο μέγεθος τῶν 15-18 ἑκατομμυρίων τόννων τὸ 24ωρο, περίπου οἰκιακῶν λυμάτων, («στραγγισμάτων») (leakage) χώρων ἀποθέσεων στερεῶν ἀποβλήτων, τῶν παρασιτοκτόνων, λιπασμάτων καὶ ζιζανιοκτόνων τῶν ἀγροτικῶν καλλιεργειῶν· (β) τὸ ἐπίσης μεγάλο φορτίο τῶν βιομηχανικῶν ἀποβλήτων τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων τόννων ποὺ παρουσιάζονται στὶς διαφάνειες καὶ εἰκόνες εἰς τὸ τέλος τῆς μελέτης. Ἐνα σημαντικὸ τμῆμα τῶν ρυπαντῶν στὶς ὡς ἄνω ἀπορρίψεις προέρχεται ἀπὸ τὶς ἐκροές τῶν ποταμῶν τῆς Νοτίου Εὐρώπης στὴ Μεσογειακὴ

λεκάνη που είναι τῆς τάξεως τῶν 420 δισεκατομμυρίων κυβικῶν μέτρων ἑτησίως (29). Ἐνα μεγάλο τμήμα τῆς σοβαρῆς αὐτῆς ἡμερησίας φόρτισης ρύπων — τῶν ποταμίων ἐκροῶν στὴ Μεσόγειο— περιλαμβάνει οὐσίες τοξικὲς καὶ καρκινογόνες (30). (Carcinogenic, Mutagenic and Teratogenic Substances) ἐνῶ ἓνα ἄλλο σοβαρὸ ποσοστὸ δὲν ὑφίσταται τὸν ἀπαιτούμενο βιολογικὸ ἢ χημικὸ καθαρισμὸ ὅπως ὀρίζουν οἱ ὑγειονομικὲς διατάξεις τῆς ΕΕ. Ἄς προστεθεῖ στὸ σημεῖο τοῦτο πὼς πολλὰ ἀκάθαρτα οἰκιακὰ λύματα περιέχουν παθογόνα βακτηρίδια καὶ μικροβία ἄκρως ἐπικίνδυνα γιὰ τὴ δημόσια υἰγεία. Εἶναι ἡ Σαλμονέλα, ἡ Λιστερία καὶ ἄλλοι παθογόνοι ὄργανισμοὶ καὶ ἰοί, πού ἐπιβιώνουν στὰ ρηχὰ νερὰ τῶν ἀκτῶν καὶ εἶναι ἡ κυρία αἰτία δηλητηριάσεων στοὺς κολυμβητὲς (ἐκζέματα, ἠπατίτιδα γιὰ ὄσους τρῶνε μύδια ἢ ψάρια μολυσμένα) (31). Ἄς προστεθεῖ ἐδῶ ἓνα φορτίο βαρέων μετάλλων (Εἰκόνα 8) καὶ ἰζημάτων πού φορτίζει τὸ Μεσογειακὸ χῶρο ἀπὸ τὶς ἐκροὲς τῶν ποταμῶν, καὶ τοὺς ρύπους τῶν ὑετίων κατακρημνίσεων (32).

Τ ρ ί τ ο. Μιὰ σοβαρὴ μορφή καὶ πηγή ρύπανσης-μόλυνσης —ἀληθινὴ πληγὴ τοῦ οἰκοσυστήματος τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης—εἶναι οἱ διαρροὲς καὶ ἀπορρίψεις πετρελαιοειδῶν. Σύμφωνα μὲ ἐπίσημα στοιχεῖα τοῦ Μεσογειακοῦ Σχεδίου Δράσεως (Mediterranean Action Plan) τῆς Ἐπιτροπῆς Περιβάλλοντος UNEP τοῦ ΟΗΕ τὴν περίοδο 1985-87, στὶς «θαλάσσιες ὁδοὺς» τῆς Μεσογείου διεκινουῦντο περίπου 320 ἑκατομμύρια τόννοι ὑγρῶν καυσίμων τὸ χρόνο, μ' ἓνα στόλο 250 δεξαμενοπλοίων προερχομένων κυρίως, ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸ καὶ Περσικὸ Κόλπο. Ἐπίσης 2000 ἐμπορικὰ σκάφη κινουῦνται στὴ Μεσόγειο, μιὰ ηὔξημένη ἀκτοπλοῖα καὶ ἐπαρκὲς ἀριθμὸς κρουαζιεροπλοίων. Ὅταν προστεθοῦν στὴν κίνηση τῶν ὡς ἄνω σκαφῶν, οἱ ἐγκαταστάσεις στὴν ξηρὰ γιὰ τὴν ἀντληση καυσίμων καὶ πετρελαίου καὶ ἐκφορτώσεις ἐμπορευμάτων, τὰ διυλιστήρια, οἱ ἀγωγοὶ προσαγωγῆς καὶ οἱ σταθμοὶ ἀνεφοδιασμοῦ καὶ διακινήσεως πετρελαίου, ἔχουμε μιὰ ἀπειλητικὴ εἰκόνα τοῦ ρυπαντικοῦ φορτίου τῶν ἀκτῶν καὶ τοῦ πελάγους τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης. Ὑπολογίζεται πὼς ἡ Μεσόγειος δέχεται κάθε χρόνο ἀπορρίψεις πετρελαιοειδῶν, μὴ ἀποδομωμένων σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα καὶ τοξικῶν οὐσιῶν, τῆς τάξεως τῶν δυὸ περίπου ἑκατομμυρίων τόννων, πού εἶναι ποσοστὸν ἴσον μὲ τὸ 1/3 τοῦ συνόλου τῶν ἀπορρίψεων αὐτοῦ τοῦ εἴδους στὴν ὑδρόγειο. (Ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ ἀγνοοῦνται τὰ ναυάγια μικρῶν ἢ μεγάλων πετρελαιοφόρων ἢ ἐμπορικῶν σκαφῶν μὲ οὐσίες σοβαρῆς μόλυνσης καὶ ρύπουσ κάθε μορφῆς) (13) (A Time Bomb in the Mediterranean). Ἐκατοντάδες ἐπισημάνσεις πετρελαιοκηλίδων —παρὰ νόμων κατὰ κανόνα ἀπορρίψεων— ἐντοπίζονται κάθε χρόνο στὴ Μεσόγειο, ἓνα μέρος τούτων στὸ χῶρο τοῦ Αἰγαίου (καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ), πολλὰς ἀκόμη πετρελαιοκηλίδες δὲν ἐντοπίζονται καθόλου, ἐνῶ καταστρέφουν τὸ φυσικοχημικὸ ἰστὸ τοῦ Μεσογειακοῦ οἰκοσυστήματος. Ἄς διευκρινισθεῖ, πὼς τὸ πετρέλαιο

είναι δηλητηριώδης ουσιαστικά ρυπαντής μη αποδομούμενος βιοχημικά σέ σύντομο χρονικό διάστημα, ἐνὼ οἱ μεγάλες πετρελαιοκηλίδες πάχους συνιστοῦν στρῶμα ἀσφυκτικῆς ἐπικάλυψης, ποῦ ἐμποδίζει τὴν ὀξυγόνωση τοῦ νεροῦ τὴν ἀναγκαία γιὰ τὴν ἀναπνοή καὶ εὐρυθμὴ λειτουργία τῶν θαλασσίων ὀργανισμῶν, ποῦ ἀλλιῶς πεθαίνουν.

Τετάρτη ἐξ ἴσου σοβαρὴ πηγὴ ρύπων μὴ αποδομουμένων βιοχημικά (καὶ μὴ ἐπιδεχομένων κατὰ κανόνα βιολογικὸ ἢ χημικὸ καθαρισμὸ) εἶναι τὰ τοξικά καὶ χημικὰ ἀπόβλητα ὅπως δίδονται στοὺς πίνακες καὶ εἰκόνες τῆς μελέτης.— Εἶναι οἱ ἐτήσιες ἀπορρίψεις: (33,34).

- 120.000 τόννων ὀρυκτελαίων
- 12.000 τόννων φαινολῶν (τοξικῶν οὐσιῶν συσσωρευμένων σέ ὀργανικὲς ἐνώσεις).
- 60.000 τόννων ἀπορρυπαντικῶν
- 100 τόννων ὑδραργύρου καὶ 3800 τόννων μολύβδου (βαρέων μετάλλων)
- 3.600 τόννων ἀζωτούχων οὐσιῶν
- 5.000 τόννων ἐντομοκτόνων καὶ στραγγισμάτων λυπαινομένων γεωργικῶν καλλιερχειῶν.

Στὴ Μεσόγειο παρουσιάζεται μιὰ ὑψηλὴ συγκέντρωση χλωριωμένων ὑδρογονανθράκων, φυτοφαρμάκων, ζιζανιοκτόνων καὶ διαφόρων μορφῶν χημικῶν καθαριστικῶν (35).

Πέμπτη ἐπικίνδυνη πηγὴ ραδιενεργοῦ μόλυνσης συνιστοῦν οἱ διαρροὲς πυρηνικῶν ἀποβλήτων ἀπὸ τὰ 50 περίπου Εὐρωπαϊκὰ ἐργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος μὲ πυρηνικὰ καύσιμα (Ἡ Γαλλία ἔχει προχωρήσει στὴν πυρηνικοποίηση τῆς ἠλεκτροπαραγωγῆς τῆς κατὰ 68%). Ἡ διακίνηση ἐξ ἄλλου πολεμικῶν σκαφῶν καὶ ὑποβρυχίων — ὄλων τῶν σημαῶν τῶν «μεγάλων δυνάμεων» — μὲ πυρηνικὴ ἐνέργεια (καὶ πυρηνικοὺς ἀντιδραστῆρες), τὰ ἀτυχήματα (ναυάγια) καὶ οἱ συγκρούσεις πολεμικῶν ἢ ἐμπορικῶν σκαφῶν μὲ φορτία πετρελαίου ἢ τοξικῶν οὐσιῶν, “χρωματίζουν” μιὰ ἐφιαλτικὴ εἰκόνα οἰκολογικῶν ἐκτροπῶν καὶ μολύνσεων. Ἡ Μεσόγειος εἶναι τὸ μεγάλο «νεκροταφεῖο» βυθισμένων σκαφῶν καὶ ὑποβρυχίων (ἄνω τῶν 20 εἴκοσι) μὲ ἐπικίνδυνα ρυπαντικὰ φορτία ποῦ ἄρχισε μὲ τὸ Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ συνεχίστηκε τὰ τελευταῖα 50 χρόνια τῆς περιόδου τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Ὑπάρχουν ἀκόμη πλέον τῶν 15 ναυαγίων ἐμπορικῶν πλοίων μὲ φορτία ρυπαντικῶν οὐσιῶν, ἐπικινδύνων γιὰ τὴ βιολογικὴ καὶ φυσικοχημικὴ ἀριότητα τοῦ Μεσογειακοῦ οἰκισυστήματος.

Μιά ἕκτη οἰκολογικὴ ἀπειλὴ εἶναι ἡ ἀνεξέλεγκτη, ἡ ἐξουθενωτικὴ γιὰ τὸ οἰκισυστήμα ἀλίεῖα «νόμιμη» ἢ παράνομη (καὶ ἐγκληματικὴ μὲ τὴ χρῆση ἐκρηκτι-

κῶν ὑλῶν δυναμίτιδος). Τέλος ἡ ἐφαρμογή ἀπηγορευμένων τεχνικῶν ἀλιείας (ὀρισμένες μορφές τράτας) καὶ ἡ καταπάτηση τῆς ὑπάρχουσας νομοθεσίας (Ἑλληνικῆς καὶ Κοινοτικῆς) ποῦ ἐκτείνεται καὶ σὲ περιοχὲς ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀλιεία. "Ὅλες οἱ ἀπηγορευμένες, οἱ παράνομες μεθοδεύσεις ἀλιείας καταστρέφουν κατὰ κανόνα τὸ γόνο καὶ ἀνακόπτουν τὸν πολλαπλασιασμό τῆς θαλάσσιας πανίδος καὶ χλωρίδος δηλ. τῆ βάση τῆς βιοποικιλότητος καὶ σταθερότητος τοῦ βιολογικοῦ καὶ φυσικοχημικοῦ ἱστοῦ τοῦ συστήματος. Πρόσφατες ἐξ ἄλλου ἐπιστημονικὲς παρατηρήσεις καὶ μετρήσεις πεδίου καὶ ἐργαστηρίου δείχνουν πὼς οἱ μεγαλύτερες συγκεντρώσεις βαρέων μετάλλων —κυρίως μολύβδου, καδμίου καὶ ὑδραργύρου— μεταφέρονται στὴ Μεσόγειο ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ ἐντοπίζονται κοντὰ σὲ πυκνοκατοικημένες περιοχὲς, σὲ κλειστοὺς κόλπους καὶ λιμάνια (32).

Ἡ παραμονὴ τῶν βαρέων μετάλλων κοντὰ στὶς πηγὲς παραγωγῆς των, ὅπου καθιζάνουν, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν οἰονεὶ προστασία τῶν ἀνοικτῶν θαλασσῶν, ἐνῶ ἡ δυσμενὲς ἐπίπτωση στὴ βιολογικὴ θέση καὶ λειτουργία τῶν παρακτίων οἰκοσυστημάτων εἶναι σημαντικὴ. (Δέλτα ποταμῶν καὶ παράκτιοι ὑγροβιότοποι). Ἐχει παρατηρηθεῖ σὲ πολλὲς περιπτώσεις μεγάλη συγκέντρωση μολύβδου σὲ μύδια. Κατὰ κανόνα τὸ φυτοπλαγκτὸν ἀπορροφᾷ ρύπους, τοξικὰ καὶ βαρέα μέταλλα ποῦ μεταφέρονται μέσω τοῦ ζωοπλαγκτοῦ στὴν τροφικὴ ἀλυσίδα καὶ καταλήγουν στὸν ἀνθρώπινο ὄργανισμό (33, 34).

Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς θεώρησης, τὸ μέλλον ὀρισμένων θαλασσίων θηλαστικῶν καὶ χελωνῶν —ὅπως ἡ Καρέττα-Καρέττα καὶ ἡ Μεσογειακὴ Φώκια— εἶναι ἀβέβαιο, καθὼς ἡ ρύπανση-μόλυνση εἶναι γιὰ τὰ εἶδη αὐτὰ θανάσιμη. Ἀτυχῶς ἡ παράνομη παγίδευση καὶ ἡ ἐγκληματικὴ ἐξόντωσή τους συνεχίζεται, καὶ σήμερα, κατὰ παράβασιν τῶν νόμων (τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τῆς ΕΕ) καὶ παρά τοὺς συνεχεῖς σκληροὺς ἀγῶνες προστασίας καὶ τὶς ὀρθές, ὀρθότατες διαμαρτυρίες τῶν οἰκολογικῶν ὀργανώσεων, τῆς GREENPEACE, τοῦ Παγκοσμίου Ταμείου γιὰ τὴ Φύση (WWF), τῆς ὀργάνωσης «Μεσόγειος S.O.S.» καὶ εὐάριθμων ὑπευθύνων καὶ ἐνεργῶν πολιτῶν (35).

Μιὰ ἐβδόμη, τέλος, οἰκολογικὴ ἀπειλὴ τοῦ Μεσογειακοῦ χώρου, εἶναι ἡ ἐρημοποίηση, οἱ πυρκαϊὲς καὶ ἡ δασικὴ ἀποψίλωση, ἡ ἀλατοποίηση ἐδαφῶν στὴ Νότιο Εὐρώπη κυρίως —λόγω ἀπουσίας ὀρθολογικοῦ δασικοῦ καὶ γεωργικοῦ σχεδιασμοῦ καὶ «δαχειρίσεως συστημάτων Γῆς»— οἱ πλημμύρες καὶ ἡ ἀπόπλυση παραγωγικοῦ ἐδάφους (HUMUS), ἡ ὄξινη βροχὴ καὶ οἱ μεγάλες ἐκροὲς τῶν ποταμῶν τῆς Νοτίου Εὐρώπης μὲ σοβαρὰ ρυπαντικὰ φορτία. Ὁ ἀνεξέλεγκτος οἰκοδομικὸς ὀργασμὸς καὶ ἡ ἀσυντόνιστη ἀνάπτυξη παρακτίων πόλεων-θερέτρων, ἡ ἀπρογραμματίστη κατασκευὴ μαρινῶν καὶ λιμανιῶν —χωρὶς τὴν ἀναγκαίαν ὑποδομὴ καὶ προοπτικὴ

λειτουργικότητας— ή συνεχής “γραμμή τσιμέντου” χωρίς τή θεμελιώδη αισθητική επίγνωση τοῦ ιστορικοῦ ἤθους τοῦ χώρου ἐπιτείνει τὴν ὑποβάθμιση σὲ κλίμακα καθολικὴ (ὕγειονομική, ιστορική, αισθητικὴ καὶ πνευματικὴ) τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν παράκτιων οἰκοσυστημάτων.

VIII. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Ἡ ἱστορία γιὰ τὴν οἰκολογικὴ προστασία τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης καὶ τῆ σωτηρία τῶν οἰκοσυστημάτων της ποὺ ἀπειλοῦνται, ἄρχισε 20 χρόνια πρὶν μὲ «Τὸ Πρόγραμμα Δράσεως γιὰ τὴν Προστασία τῆς Μεσογείου» ποὺ εἶναι «συνδεδεμένο» μὲ τὴ Συνθήκη τῆς Βαρκελώνης τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1975 (Barcelona Convention). Τέσσερα πρωτόκολλα προσετέθησαν στὴν ἱστορικὴ αὐτὴ συνάντηση (36) ποὺ προσυπέγραψαν οἱ χώρες τῆς ΕΟΚ καὶ (16) Μεσογειακὰ Κράτη. Ἦταν μιὰ ἔκκληση καὶ πρόσκληση στὰ (350) ἑκατομμύρια τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου καὶ τῶν 100 ἑκατομμυρίων τουριστῶν τοῦ 1976 νὰ συνειδητοποιήσουν τὶς φυσικὲς, πολιτιστικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἀξίες καὶ τὴν Ἱστορία τῆς Μεσογείου καὶ μὲ γνώση καὶ ἐπίγνωση εὐθύνης νὰ στρατευθοῦν γιὰ τὴ σωτηρία της. Τὰ τέσσερα πρωτόκολλα τῆς Συνθήκης τῆς Βαρκελώνης ἔθεταν τὰ ἐξῆς θέματα πρὸς “ἐπεξεργασίαν καὶ ἀνάληψιν ἔργου”.

- Ἀπορρίψεις ἀπὸ σκάφη καὶ ἀεροπλάνα (Dumping from ships and aircraft)
- Συνεργασία τῶν Μεσογειακῶν χωρῶν στὶς περιπτώσεις ἀτυχημάτων δεξαμενοπλοίων (Cooperation in cases of oil tanker accidents)
- Θαλασσία ρύπανση ἀπὸ πηγὲς ρύπων ξηρᾶς (Land source marine pollution)
- Φυσικαὶ περιοχαὶ ποὺ ἀπαιτοῦν εἰδικὴ φροντίδα καὶ προστασία (Natural Areas needing special protection)

Ἦταν ἡ ἑναρξὴ τοῦ Προγράμματος Περιβάλλοντος τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν (UNEP, United Nations Environmental Program) καὶ τοῦ Προγράμματος Δράσεως μὲ κύριο στόχο τὴν καθιέρωση διεθνῶν νομικῶν θεσμῶν ἐλέγχου. Πέραν τούτου ἐτέθη ἡ θεμελιώση ὀρθολογικοῦ προγράμματος διαχείρισης πόρων καὶ παραγωγῆς (Βιομηχανικῆς, γεωργικῆς, τουρισμοῦ καὶ μεταφορῶν) ποὺ θὰ σέβεται τὸ περιβάλλον, θὰ ἐλέγχει τὶς ἀνθρωπογενεῖς («ἐπεμβάσεις») θὰ στηρίζει τὰ ὡς ἄνω (4) πρωτόκολλα «θέσεων» καὶ θὰ ἐρευνᾷ μεθόδους ἀποτροπῆς τῶν ρυπάνσεων-μολύσεων. (Ἦταν μιὰ πρώτη ἐμβρυακὴ μορφή τοῦ «σχηματος τῆς ἀειφόρου ἀναπτύξεως» ποὺ εἴκοσι χρόνια μετὰ ἀπετέλεσε, ὅπως ἀποτελεῖ καὶ σήμερα ἐπιστημονικὴ ἀρχὴ οἰκολογικῆς συμπεριφορᾶς καὶ τεχνολογικῆς - οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως) (2, 7). Τὴν Συνθήκη τῆς Βαρκελώνης «συμπληρώνει» μετὰ 10 χρόνια ἡ «Διακήρυξη τῆς Γένοβας» γιὰ τὴ δευτέρη Μεσογειακὴ Δεκαετία (Genova Declaration on the Second

Mediterranean Decade) για την ολοκλήρωση («δέκα στόχων») για τη Μεσογειακή οικολογική προστασία και ακεραιότητα του συστήματος.

—Για τη δεύτερη δεκαετία του προγράμματος ή Διακήρυξη της Γένοβας— ύστερα από τα μάλλον φτωχά αποτελέσματα της πρώτης δεκαετίας— υποστηρίζει πώς απαιτείται σήμερα μεγαλύτερη υποστήριξη των «δέκα στόχων» οικολογικής προστασίας και ανάκαμψης της Μεσογειακής λεκάνης, απ' όλες τις Κυβερνήσεις με την ενεργοποίηση των Κοινοβουλίων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης των Μεσογειακών χωρών, τη μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των Μέσων Μαζικής Ένημέρωσης ΜΜΕ των επιστημονικών οργανώσεων και της Άνωτάτης Παιδείας, τέλος των βιομηχανικών και γεωργικών εκμεταλλεύσεων και των υπευθύνων του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού στα πλαίσια της παραδοσιακής και ιστορικής κληρονομιάς της Μεσογείου (37,11). 'Η Διακήρυξη της Γένοβας άπετέλεσε σημαντικό βήμα με την υπόμνηση παλαιών άρχων και την παράθεση νέων θέσεων και στόχων που θά πρέπει να υλοποιηθοῦν μέχρι του τέλους του 1996 όπως:

- Έφαρμογή δραστικών μέτρων για τη μείωση της βιομηχανικής και ατμοσφαιρικής ρύπανσης που συνιστούν καιρίους παράγοντες της όξινης βροχής.
- Γενίκευση της κατασκευής εγκαταστάσεων βιολογικού και χημικού καθαρισμού οικιακών λυμάτων και βιομηχανικών αποβλήτων.
- Σύνταξη επιστημονικών και τεχνικών μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν από την εκτέλεση των ύγειονομικών έργων (ώς a priori σχεδίου σκοπιμότητας και ανάγκης του έργου) και όχι —την τυπική άνευ πρακτικής αξίας «συμπλήρωση»— μετά την εκτέλεσή του!
- Μείωση του όγκου και της συχνότητας μεταφορᾶς τοξικών και επικίνδυνων ουσιών δια θαλάσσης.
- Πρόληψη των πυρκαϊών και ανάσχεση της καταστροφικής δασικής αποψίλωσης των Μεσογειακών χωρών και επέκταση την άποτροπή της απόπλυσης έδαφών.

—Προστασία της χλωρίδος και πανίδος της Μεσογειακής λεκάνης και κυρίως των θαλασσιών θηλαστικών (φώκιες, χελώνες κ.ά.) που διατρέχουν άμεσο κίνδυνο «όλικης εξαφανίσεως» (Extinction) με συνέπεια τη σοβαρή άνατροπή της βιολογικής ποικιλίας του συστήματος. Άσφαλώς και οι δυο ιστορικές διακηρύξεις των Συνθηκών Βαρκελώνης και Γένοβας υπήρξαν σοβαρά βήματα προόδου στη θεμελίωση και όριοθέτηση της άπειλής κατά το μέλλοντος της Μεσογείου. Το μεγάλο πρόβλημα - αίτημα ιστορικό και μέλημα πνευματικό και πολιτιστικό - της σωτηρίας της Μεσογείου «χιτυπάει την πόρτα» της Εύρώπης, κορούει τον κόδωνα του κινδύνου και προδικάζει την ύπαρξη, τη ζωή και το μέλλον της Εύρώπης

που έχει θεμέλιό της τη Μεσόγειο. Γιατί παρά τις μεγάλες διακηρύξεις και τους μεγάλους στόχους των συναντήσεων Βαρκελώνης και Γένοβας, λίγα έργα έχουν εκτελεσθεί και λιγότεροι ίσως στόχοι έχουν υλοποιηθεί, ενώ η κατάσταση παραμένει σε κρίσιμο σημείο «οικολογικής αστάθειας» όταν δεν επιδεινώνεται κάθε χρόνο. Υπάρχει βεβαίως μια πλημμυρίδα εξαιρέτων μελετών κορυφαίων ειδικών και έρευνητών: επιδημιολογικών, υγειονομικών, βιολογικών, φυσικοχημικών και τεχνολογικών, για όλα τα θέματα ρυπανσεων-μολύνσεων και ειδικής τεχνολογίας απορρυπανσεων και αποτροπής των οικολογικών έκτροπων για το μεγαλύτερο τμήμα της Μεσογειακής λεκάνης. Υπάρχει επίσης ένας έντοπισμός υγειονομικής και οικολογικής έκτροπής (όπως παρουσιάζεται στους Πίνακες και Εικόνες) σε ειδικά πεδία και με συγκεκριμένη όριοθέτηση (έπιστημονική, θεωρητική, εργαστηριακή) των θεμάτων κυρίως της τελευταίας 25-ετίας από την UNEP (τα Ένωμένα Έθνη), IMO (International Maritime Organization), MAP (Mediterranean Action Plan), UNDP (United Nations Development Program), WMO (World Meteorological Organization) και άλλους οργανισμούς τον ΟΗΕ και ΕΕ. Μια άλλη σοβαρή προσπάθεια έχει καταβληθεί για την ακριβή περιγραφή και έντοπισμό Μεσογειακών πόλεων και λιμανιών με επικίνδυνη ρυπαντική φόρτιση, έξουθενωτική για τη βιολογική άντοχή του υδατίνου υποδοχέως. Στόν κατάλογο αυτό των λιμανιών —και του προγραμματισμού της UNEP— μαζί με τα λιμάνια της Μασσαλίας, της Γένοβας και της Βενετίας πρωταρχική θέση κατέχει ο Σαρωνικός και η μείζων περιοχή Πειραιώς-Έλευσίνος-Αθηνών, ο Θερμαϊκός και η Θεσσαλονίκη, ο Παγασητικός, ο Άβρακικός, ο Εύβοϊκός, και ο Πατραϊκός Κόλπος.

Όλες αυτές οι λαμπρές μελέτες συγκροτούν βιβλιοθήκες της παθογένειας του Μεγάλου Άσθενους της Μεσογείου— υπάρχει μια μοναδική στόν τομέα αυτόν Βιβλιοθήκη της UNEP στην Αθήνα με αξιόλογη ταξινόμηση και λειτουργία. Παρά τις πολλές και λαμπρές θεωρητικές και εργαστηριακές μελέτες, δεν υπάρχει μια μελέτη αρίθμησης των εκτελεσθέντων έργων (υγειονομικών και έξουθενωτικών) και των εδωργετικών αποτελεσμάτων και επιπτώσεων που μπορούν να ανακόψουν την πορεία προς την οικολογική πτώση, που έρχεται με μαθηματική ακρίβεια στόν 21ον αιώνα εάν η σημερινή «αβελτηρία και αδράνεια» συνεχισθεί. Δύο καιρία σημεία αναφοράς πρέπει να επισημανθούν: (α) Σε πολλές περιοχές ή θέση, ή δομή ή εξέλιξη των περιβαλλοντικών συμβάντων και έκτροπων —που σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Γένοβας θα πρέπει να διορθωθούν μέχρι το 1996— παρουσιάζουν δραματική επιδείνωση, μια τάση αλλαγής προς το χειρότερο, βάσει προσφάτων μετρήσεων της UNEP και άλλων οργανισμών. (β) Υπάρχουν περίπου 70 επιστημονικές ομάδες και μη κυβερ-

νητικοί οργανισμοί που λειτουργούν, μελετούν και εκτελούν έρευνες στη Μεσόγειο χωρίς στοιχειώδη κατά κανόνα έποπτεία και κυρίως κεντρικό συντονισμό. 'Αποτέλεσμα είναι ή μη συστηματική καταγραφή των διαπιστώσεων, μιá ένδεχομένως («επικάλυψη (overlapping) μετρήσεων») και στοιχείων, χωρίς την αναγκαία ένιαία επιτελική στρατηγική, χωρίς τον όρθό έπιστημονικό περιφερειακό προγραμματισμό. Γιατί, παρά τις καλές και γενναίες προθέσεις έκλεκτών και ανιδιοτελών έπιστημόνων, έρευνητών και ειδικών, παρά τή ρωμαντική (ήχι λίγες φορές) διάθεση και τις σημαντικές προσπάθειες κχ: θυσίες των σοβαρών οικολογικών οργανώσεων (WWF, Greenpeace, Μεσόγειος S.O.S.) και εθυνομένων οικολόγων και ενεργών πολιτών να «σώσουν» τή Μεσόγειο ή σωτηρία δέν φαίνεται... (Θά δούμε στοιχειά σχετικά στις Είκονες που παρατίθενται στο τέλος τής μελέτης).

ΙΧ ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ.

Τό πρόβλημα προστασίας και σωτηρίας τής Μεσογείου δέν μπορεί να λυθεί αν δέν εκτελεστούν χωρίς άλλη καθυστέρηση τά υγειονομικά και οικολογικά έργα αποτροπής, με βάση ένα αόστηρό, πλήρως τεκμηριωμένο και ρεαλιστικό στην εκτέλεση πρόγραμμα ιεράρχησης και καθολικού περιφερειακού Προγραμματισμού για όλόκληρη τή Μεσόγειο. Οί υπάρχουσες μελέτες, οί έρευνες και διαπιστώσεις είναι έξόχως έπαρκείς για τήν πρώτη —τήν πιό δύσκολη— πρόβαση εκτέλεσης των έργων. Τοῦτο «μεταφράζεται» στην άμεση διάθεση των σοβαρών κονδυλίων (Κοινοτικών και Κυβερνητικών από κάθε χώρα) για τήν εκτέλεση των έργων έξυγιάνσεων βάσει «προγράμματος προτεραιότητων», συντονισμού και έποπτείας υλοποίησης;» Είνα κορυφαίας σημασίας ή υπεύθυνη ανάληψη τής εθύνης από τήν Εύρωπαϊκή "Ένωση σε στενή συνεργασία με τις Κυβερνήσεις των Μεσογειακών χωρών, τήν UNEP και τους άλλους σοβαρούς οργανισμούς που έχουν έξέχοντες έπιστήμονες, ειδικούς και διαχειριστές για τήν ολοκλήρωση του προγράμματος των έργων. Πότε, ποῦ, πώς και με ποιá μέσα —κονδύλια, είναι τά συγκεκριμένα θέματα τής κατασκευής των έξυγιαντικών έργων: δηλαδή τό αόστηρά ιεραρχημένο (οικονομικά, τεχνικά, διαχειριστικά) και χρονικά δριοθετημένο Μεσογειακό Πρόγραμμα. Τοῦτο σημαίνει τή σύνταξη Συνταγματικού Οικολογικού Χάρτου, σχεδιασμού και εκτέλεσης των έργων με άκριβές χρονοδιάγραμμα, με λυσιτελή προοπτική συνέχισής των στο μέλλον από κάθε Μεσογειακή χώρα στα πλαίσια σχεδίου προσδιορισμού του οικολογικού μέλλοντος τής Μεσογείου. Δέν άγνοοῦμε τις φοβερές δυσχέρειες τής σύνθεσης του καθολικού Μεσογειακού Προγράμματος που υπερβαίνει ίσως τις δυνατότητες των Κυ-

βερνήσεων των Μεσογειακών χωρών, τῆς ΕΕ καὶ τῆς UNEP. Προστίθενται ἐδῶ καὶ οἱ μέχρι χθὲς αἱματηρὲς συγκρούσεις Ἀράβων καὶ Ἑβραίων, ὁ θεοκρατικὸς φονταμενταλισμὸς τοῦ Ἰσλάμ, ὁ πόλεμος στὴ Βοσνία καὶ ἄλλες μικρότερης (ἀλλὰ βασικῆς σημασίας στὸ σύνολό τους) «ἀντιπαραθέσεις» καὶ συγκρούσεις, ἡ οἰκονομικὴ καὶ τεχνολογικὴ καθυστέρηση τῶν Ἀραβικῶν χωρῶν, ἡ ἔλλειψη κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, τὸ χάσμα τῆς Παιδείας (καὶ Ἐκπαίδευσης) καὶ «Γλώσσας» οὐσιαστικῆς ἐπικοινωνίας, ἡ κοινωνικὴ καθυστέρηση καὶ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς. Ὅλα μαζὶ ναρκοθετοῦν κατὰ κανόνα τὸ Πρόγραμμα, παρὰ τὶς καλὲς καὶ τὶς ἄριστες προθέσεις τῶν ἡγετῶν, καὶ ἀνατρέπουν τὴν ἐλπίδα μιᾶς «καθολικῆς, συναίνεσης καὶ «συμφωνίας», «βάσης τοῦ ἀναγκαίου (οἰκολογικοῦ συνταγματικοῦ χάρτη) τῶν ἔργων». Καὶ ὁμως ἡ ἱστορικὴ ἐπιταγὴ στήριξης τοῦ μέλλοντος τῆς ΕΕ, ὁλοκλήρωσης ἀνάπτυξης καὶ ἀνασυγκρότησης τῶν Ἀραβικῶν λαῶν εἶναι τεθειμένη καὶ ἐπιτακτικὴ. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐναλλακτικὴ «λύση» καὶ «ἐλπίδα» γιὰ τὴ Μεσόγειο, τὴν ΕΕ, τὶς Ἀραβικὲς χῶρες —ποῦ προσδοκοῦν ἕνα αὖριο εἰρήνης, συνεργασίας καὶ προόδου. Ἡ σύνταξη τοῦ Προγράμματος, ἡ ἐπιτυχία τῆς Μεσογειακῆς συναίνεσης καὶ συνεργασίας, ἀποτελεῖ σήμερα «μονόδρομο». Τοῦτο τίθεται ὡς πράξη πρώτης προτεραιότητος καὶ ἱστορικῆς ἀναγκαιότητος τῆς Διακοινοτικῆς Διάσκεψης τῆς ΕΕ τὸν ἐπόμενο χρόνο.

Γιατί, ἂς ὑπογραμμισθεῖ, ἡ σημαίνουσα πρακτικὴ πλευρὰ τοῦ θέματος: Δὲν ἔχει πρακτικὸ νόημα (καὶ πρακτικὸ ἀποτέλεσμα) ἡ κατασκευὴ μεμονωμένων ἔργων, ἐξυγιάνσεων καὶ ἐκτέλεση προγράμματος ἔργων ἀπὸ τὴ Γαλλία π.χ. ὅταν ἡ Ἰταλία, ἡ Ἰσπανία καὶ τὸ Ἀλγέρι ἀδιαφοροῦν (καὶ ἀντιστρόφως) ἢ ὅταν ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Κύπρος προχωροῦν καὶ ἐκτελοῦν οἰκολογικὰ καὶ ὑγειονομικὰ προγράμματα στὸ Αἰγαῖο, στὴν Κρήτη, στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία, ὁ Λίβανος, τὸ Ἰσραὴλ δὲν «συμβαδίζουν» στὴν προσπάθεια αὐτή, ἐνῶ ἡ Τουρκία εἶναι ἔτοιμη νὰ μᾶς κηρύξει πόλεμο γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Αἰγαῖο καὶ τὴν ὑφαλοκρηπίδα... Ἐδῶ ἐγκτεῖται ἡ κορυφαία δυσκολία τοῦ ἐγχειρήματος ποῦ κρατᾷ τὴν Μεσόγειο «ἄμνηρο τῆς ρύπανσης», ὅπως ὑπεγράμμιζε ὁ «Ριζοσπάστης» πρὶν λίγα χρόνια. Στὴ Διεθνή συνάντηση τῆς Κέρκυρας —ποῦ συνῆλθε τὸ 1993, γιὰ δυὸ μέρες— μὲ θέμα τὸ «Περιβαλλοντικὸ Μέλλον τῆς Μεσογείου» —ἐτονίσθη πὺς ὁ ὑπερπληθυσμὸς, οἱ βιομηχανίες, τὰ ἀστικὰ λύματα, ἡ ἐλλειπὴς ἀνανέωση τῶν ὑδάτων, τὸ μεγάλο φορτίο τοῦ ΒΟD (Βιοχημικῶς Ἀπαιτουμένου Ὄξυγόνου), ὁ τουρισμὸς τῶν 100 καὶ πλέον χιλιάδων (ἦτοι τὸ 1/3 τοῦ συνόλου τῶν τουριστῶν σ' ὅλο τὸν κόσμο) καταστρέφουν βιοτόπους καὶ ἀπειλοῦν εἶδη μὲ ἐξαφάνιση (38). Βεβαίως οἱ διαπιστώσεις τοῦ προγράμματος «Στοά» —στὴ διεθνή αὐτὴ συνάντηση μὲ πρωτοβουλία τοῦ Εὐρωβουλευτῆ Γ. Ρωμαίου —δὲν προσέθεσαν νέα στοιχεῖα στὸ μεγάλο πρόβλημα, πέραν τῆς ὑπόμνησης γιὰ ἐργήροση καὶ

πράξη. Ίσως θά πρέπει νά αναφερθεῖ μιὰ ἐπισημάνση «πὼς σύμφωνα μὲ στατιστικὲς διεθνῶν ὀργανισμῶν τὸ πρόβλημα τῆς ρύπανσης (μὲ τὴν ἐτήσια ἐπιβάρυνση πέραν τῶν ἄλλων μὲ δύο ἑκατομμύρια τόνους πετρελαίου καὶ 600 χιλιάδες τόνους ὀρυκτελαίων καὶ ὕδρογονανθράκων) κορυφώνεται ἐπικίνδυνα ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι τὰ ἀπόβλητα ποὺ μολύνουν τὴ θάλασσα αὐτὴ, μποροῦν νά παραμείνουν ἴσως καὶ γιὰ 100 χρόνια, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ φυσικὴ ἀντικατάσταση καὶ ἡ μετακίνηση τῶν ὑδάτων εἶναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Μιὰ ἄλλη πτυχὴ καθαρὰ ἐνδεικτικὴ —γιατὶ ὑπάρχουν δεκάδες δεκάδων περιπτώσεων— ἀσυμφωνίας καὶ μὴ συμμόρφωσης μὲ στοιχειώδεις ἀποφάσεις, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ καθολικοῦ Μεσογειακοῦ Προγράμματος ἀποτροπῆς ἀφορᾶ τὴ χώρα μας. Ἡ Greenpeace (39) κατηγορεῖ τὴν Κυβέρνηση «πὼς εἶναι ἡ μόνη στὴ Μεσόγειο ποὺ διστάζει νά νιοθετήσῃ σχέδιο ἀπόσυρσης τῶν φυτοφαρμάκων σταδιακὰ ἕως τὸ 2005». Ἡ ἐπιστολὴ τῆς Greenpeace («Ἐλεύθερος Τύπος», 20 Ἰουνίου 1995) πρὸς τὴν ὑφυπουργὸ ΠΕΧΩΔΕ Ε. Παπαζώη ἐπισημαίνει πὼς «...ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα φάνηκε νά θέτει ἐμπόδια στὴν νιοθέτηση ἑνὸς δεσμευτικοῦ πρωτοκόλλου καὶ κυρίως στὸ νά καθορισθεῖ τὸ ἔτος 2005 ὡς ἡμερομηνία ὀριστικῆς κατάργησης τῶν ἐπικίνδυνων ὀργανοφωσφορικῶν φυτοφαρμάκων. Ἡ ἀόριστη ὑπόσχεση γιὰ μείωση σὲ ἀκαθόριστο χρόνο στὸ μέλλον δὲν μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἐγγύηση γιὰ τὴ προστασία τοῦ θαλασσίου περιβάλλοντος. Ἦδη ὁ Ἰσπανὸς ὑπουργὸς Περιβάλλοντος ἀνεκοίνωσε πὼς ἡ Ἰσπανία (ποὺ ἔδειχνε μέχρι τώρα τίς ἴδιες ἐπιφυλάξεις μὲ τὴν Ἑλλάδα) συμφωνεῖ μὲ τὴν κατάργηση τῶν ἐπικίνδυνων οὐσιῶν ὡς τὸ 2005. Ἡ Greenpeace ὑποστηρίζει: ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἔχει κάθε λόγο νά στηρίξει τίς προηγούμενες ἀποφάσεις καὶ πὼς τὸ διάστημα τῆς δεκαετίας ποὺ παρέχεται ὡς μεταβατικὸ στάδιο εἶναι ὑπεραρκετὸ γιὰ τίς ἀπαιτούμενες ἀλλαγές στὴν κατεύθυνση τῆς οἰκολογικῆς γεωργίας καὶ τῆς καθαρῆς παραγωγῆς...» (39) Σὲ πρόσφατη ἐπίσης διεθνῆ συνάντηση κορυφῆς στὴ Βαρκελώνη (8η καὶ 9η Ἰουνίου 1995) σχετικὰ μὲ τὴ ρύπανση τῆς Μεσογείου ἀνακοινώθηκαν τὰ εὐρήματα τῆς MAR-POL* (Maritime Pollution Convention) ποὺ εἶναι διαφωτιστικὰ καὶ ἐλπιδοφόρα. (40) Σύμφωνα μὲ τὰ ἐρευνητικὲς διαπιστώσεις καὶ ἐπισημάνσεις τῆς MAR-POL —τὸ Συντονιστικὸ Κέντρο τῆς ὁποίας βρίσκεται στὴν Ἀθήνα— ἐτέθη πὼς: «Ἄν οἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες τόννοι ὕδρογονανθράκων χύνονται κάθε χρόνο στὴ θάλασσα, οἱ ἐπιπτώσεις τους εἶναι ἐξαιρετικὰ περιορισμένες. Τὸ πρόβλημα ἐστιάζεται ἄλλοῦ, στὴν ἔντονη οικονομικὴ

* Ἡ MAR-POL εἶναι τὸ δίκτυο (24) εὐρωπαϊκῶν κέντρων μὲ στόχο τὴ παρακολούθηση τῆς θαλάσσιας ρύπανσης ποὺ ἰδρύθηκε στὰ πλαίσια τοῦ Σχεδίου Δράσης (Action Plan) γιὰ τὴν Προστασία καὶ Ἀνάπτυξη τῆς Μεσογείου.

δραστηριότητα που έχει αναπτυχθεί στα παράλια, τον τουρισμό, την εκβιομηχάνιση, και στην αλματώδη ανάπτυξη των αστικών κέντρων». Έχθρος της Μεσογείου δεν είναι τα χημικά· αλλά το τσιμέντο» δηλώνει σήμερα ο Κουστώ και δεν έχει ως ένα βαθμό άδικο. «Η Μεσόγειος είναι καταδικασμένη, δηλώνει το 1987 ο Κουστώ, για να παραδεχθεί λίγο αργότερα πώς η πραγματικότητα είναι αρκετά διαφορετική. Μακριά από τις ακτές, η ποιότητα του βυθού και των υδάτων είναι εφάμιλλη αυτής των ωκεανών. Σε αντίθεση με τη Βαλτική ή τη Βόρεια θάλασσα, η Μεσόγειος είναι βαθιά θάλασσα και αυτό επιτρέπει τη διατήρηση μιᾶς φυσικής ισορροπίας που άλλου έχει χαθεί...» Παρά τις πρόσφατες ευόιωνες διαπιστώσεις και την αναμφισβήτητη αντίσταση και άνοχη (resilience) του φυσικού συστήματος της Μεσογείου που στηρίζουν τα μεγάλα βάθη της Μεσογειακής λεκάνης και ο ύψηλός εμπλουτισμός με όξυγόνο, (ή επανοξυγόνωση (reoxxygenation) λόγω των ισχυρών ανέμων και του κυματισμού), η Μεσόγειος κινδυνεύει. Όμως εξετέθη ανωτέρω το ρυπαντικό φορτίο και τα μεγέθη του BOD και COD (Chemical Oxygen Demand) είναι συντριπτικά για τον όγκο του νερού της λεκάνης που πλησιάζει το 20-22% του ρυπαντικού φορτίου της ύδρογείου. Πέραν τούτου «λαμβάνουν χώρα» ἐδῶ: τὰ πολλὰ ἀτυχήματα και ναυάγια σιαφῶν πολεμικῶν ἢ μὴ, οἱ (50) περίπου πυρηνικὲς κεφαλὲς και οἱ (10) πυρηνικοὶ ἀντιδραστήρες που παραμένουν στὸ βυθὸ τῆς Μεσογείου —τὸ μεγαλύτερο ὑποθαλάσσιο νεκροταφεῖο τῆς Γῆς— ἢ πυκνὴ κίνηση ὄχι μόνο πλοίων ἀλλὰ και ἀεροσκαφῶν (στρατιωτικῶν ἢ μὴ) και τὰ συνεχιζόμενα ἀπὸ ἕλες τῆς Μεσογειακῆς χῶρες και NATO στρατιωτικὰ γυμνάσια, ἢ χρῆση πραγματικῶν πυρῶν και βομβῶν, ἢ ἐκτόξευση πυραύλων, ΛANS κάθε ἐβδομάδα στὸ πεδίο βολῆς τοῦ NATO στὴν Κρήτη. (Οἱ οὐσίες που χρησιμοποιοῦνται στὰ καύσιμα τῶν πυραύλων, ἢ διμεθυλυδραλίνη και τὸ πυκνὸ κιτρικὸ ὄξυ εἶναι καρκινογόνες).

Τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, θεωροῦμε σήμερα ὡς πρώτη προτεραιότητα για τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση, τὸν ΟΗΕ (UNEP) και τῆς ἡγεσίες τῶν Εὐρωπαϊκῶν και λοιπῶν Μεσογειακῶν Ἀραβικῶν Κρατῶν τὴν ἐπίγνωση τῆς ιστορικῆς εὐθύνης των, ὕστερα ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ προβλήματος που ἀναπτύξαμε. Τὸ συμπέρασμα εἶναι θεμελιακὸ: Ἡ ὑγεία, ἢ οἰκονομία, ἢ τεχνολογία, τὸ ἐμπόριο και ἢ ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία, τέλος ὁ Πολιτισμὸς, ἢ Ἱστορία και ὁ χῶρος τοῦ Πνεύματος τῆς Εὐρώπης τὸν ἐπόμενον αἰῶνα στηρίζεται στὴν ὑγεία, τὴν εὐρωστία, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ οἰκονοσυστήματος τῆς Μεσογείου και τὴν αἰεφόρο ἀνάπτυξη τῶν λαῶν που καιοικοῦν στὸν περίγυρό της. Ἡ προμηθεϊκὴ σκέψη και πράξη τῆς Ε.Ε. στὴ Διακυβερνητικὴ Διάσκεψη τοῦ 1996 πρέπει νὰ εἶναι: Τὸ κοινωνικὸ, οἰκονομικὸ, οἰκολογικὸ και πολιτιστικὸ ἔλλειμμα και χάσμα που ὑφίσταται σήμερα στοὺς Λαοὺς τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης, ἰδιαίτερα τοὺς Ἀραβικοὺς, πρέπει νὰ «καλυφθεῖ» για νὰ ὑπάρξει τὸ

α ὄ ρ ι ο τῆς εἰρηρικήσ συνεργασίας, τῆς ἀειφόρου ἀνάπτυξης καὶ οἰκολογικήσ προνοίας στήν περιοχή.

Χ. ΑΚΡΟΤΕΛΕΥΤΙΟΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Ἡ ἱστορική, οἰκολογική "πολιτική" καὶ πολιτιστική προοπτική γιὰ τὴ Μεσόγειο μπορεῖ νὰ συνοψισθεῖ καὶ νὰ ὀρισθεῖ σὲ τέσσερες κεντρικοὺς ἄξονες:

α.. Τὴ δημιουργία τοῦ Εὐρω-Μεσογειακοῦ χώρου.

β. Τὸν καθολικὸ προγραμματισμὸ ἀποτροπῆσ τῆσ οἰκολογικήσ καταρροέσεωσ, μὲ χρονικὰ ὀριοθετημένο σχεδιασμὸ ἐκτελέσεωσ ἔργων προστασίας ἐξυγιαντικῶν ὕγειονομικῶν, οἰκολογικῶν, σοβαροῦ μεγέθουσ καὶ κλίμακοσ ποὺ στηρίζεῖ ἀκέραια καὶ σωστὰ ἡ ἐπαρκῆσ διάθεση κοινδυλίων καὶ πόρων.

γ. Τὴν ἀπόφαση τῆσ Ε.Ε. γιὰ τὴν ἐνίσχυση καὶ στηρίξη τῆσ κοινωνικήσ καὶ τεχνολογικήσ ἀνάπτυξης τῶν ὑπαναπτύκτων καὶ ἀναπτυσσομένων χωρῶν τῆσ Μεσογειακήσ λεκάνησ. Ὁ μελετημένος καὶ ὀρθὸσ βηματισμὸσ ἐνὸσ τέτοιου μακροπρόβου προγράμματοσ θὰ φέρει ἴσωσ στὸν ἐπόμενο αἰῶνα τοὺσ Λαοὺσ αὐτοὺσ (τὴν οἰκονομία, κοινωνία καὶ Παιδεία τῶν λαῶν) στήν Ἐνωμένη Εὐρώπη. Θὰ εἶναι μιὰ ἱστορική πρόβαση εἰρηρικήσ συνεργασίας καὶ πολιτισμοῦ. Εἶναι ἡ μορφή «ἀνθρωπιστικῶ Προγραμματισμοῦ» (Humanistic Planning) ὅπωσ τὸ ἔθεσε ὁ Ε. Fromm (40)

δ. Τὴν καθιέρωση τῆσ Ἀειφόρου Ἀναπτύξεωσ ὡσ ὀλυμπιακοῦ στόχου τῶν Λαῶν τῆσ Εὐρώπησ καὶ τῆσ Μεσογειακήσ Λεκάνησ, ὅ,τι ἐγγυᾶται τὴν ἀνάπτυξη (κοινωνική καὶ οἰκονομική) καὶ σώζει τὸ φυσικὸ οἰκοσύστημα.

Γιατὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆσ βιομηχανίασ καὶ τῆσ γεωργίασ τῆσ Εὐρώπησ, ἡ ἐργασία καὶ ἡ δημιουργία τῆσ στηρίζεται —ὅπωσ ἐτονίσθη ἀνωτέρω— στήν ἐπάρκεια καὶ εὐρωστία τοῦ βιολογικοῦ ἱστοῦ τοῦ Μεσογειακοῦ οἰκοσυστήματοσ. Τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν ἐνεργειακῶν καυσίμων καὶ ὑλῶν (πετρελαίου, φυσικοῦ ἀερίου καὶ κάρβουνοῦ) τῆσ Εὐρώπησ διασχίζει τὴ Μεσόγειο. Εἶναι τὸ ἕνα τρίτο σχεδὸν τῆσ παγκοσμίου διακινήσεωσ πετρελαιοειδῶν. Πέραν τοῦ ἐνὸσ τρίτου τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τοῦ Ἐμπορίου (Εὐρωπαϊκοῦ καὶ Παγκοσμίου) εἶναι «ὑπόθεση διακίνησησ» καὶ μεταφορῶν στὴ Μεσογειακή λεκάνη. Δὲν μποροῦμε ἐκ τούτου νὰ ἀγνοοῦμε τὴ Μεσόγειο ὡσ οἰκοσύστημα καὶ περαιτέρω ὡσ χῶρο ἐμπορίου καὶ συναλλαγῶν μεγίστησ, ἱστορικήσ καὶ κοινωνικήσ σημασίασ. Συντάσσομε τὴ Λευκή ἢ τὴν Πράσινη Βίβλο ἢ τὴν Κοινὴ Ἀγροτική, Βιομηχανική καὶ Πολιτιστική Πολιτική, θεωροῦμε ὀρθῶσ τοὺσ θεσμοὺσ καὶ τὴν προοπτική τῆσ ΟΝΕ (Οἰκονομικήσ καὶ Νομισματικήσ Ἐνωσῆσ) τῆσ ΕΕ πρὸ τοῦ τέλουσ τοῦ αἰῶνοσ, μελετοῦμε τὰ θέματα Ἐξωτερικήσ Πολιτικήσ καὶ Ἀμυνασ (ΚΕΠΠΑ),

έργασίας, επικουρικότητας και άνεργίας στην ΕΕ και θέτουμε σε δεύτερη μοίρα (ή αγνοούμε) την οικολογική αποκατάσταση και προστασία του φυσικού και παραδοσιακού Περιβάλλοντος της Μεσογείου αλλά και της Εδρώπης. Λησμονούμε πώς η καλύτερη άμυνα και εξωτερική πολιτική της Εδρώπης — σ' ένα μεγάλο βαθμό — οριοθετείται από την οικολογική πρόνοια και προοπτική συντονισμού και εκτέλεσης των εξυγίαντικών έργων στα πλαίσια συναίνεσης και ειρηνικής συνεργασίας των Μεσογειακών Λαών. Αναπτύξαμε τις σοβαρές δυσχέρειες του έγχρημηματος λόγω των ποικίλων ιδεολογιών, συγκρούσεων και “διαπλεκόμενων συμφερόντων”. Το πρόβλημα θα καταστεί αδύνατο αν λείψη ή τόλμη και η πολιτική βούληση της ΕΕ πού σήμερα πρέπει να ενωτισθεί το μέγα μήνυμα της Ιστορίας. Δέν είναι δυνατόν και δέν πρέπει, το οικονομικό και κοινωνικό έλλειμμα της Εδρώπης να επιδεινωθεί με το οικολογικό έλλειμμα της Μεσογείου. Χρειαζόμαστε όσο ποτέ άλλοτε μια «Οικολογική Ένωση», σύστοιχη και γερά θεμελιωμένη, μαζί με την οικονομική (νομισματική και πολιτική) Ένωση πού έχει στραμμένο το βλέμμα στη Μεσόγειο. Και υποστηρίζουμε με πίστη — βασισμένη στα δεδομένα και πεπραγμένα της Ιστορίας — πώς μόνη η Εδρώπη μπορεί να τολμήσει, να αντιμετωπίσει και να λύσει το κορυφαίο πρόβλημα. Η ευρωπαϊκή και πλανητική σημασία του Μεσογειακού χώρου είναι δεδομένη. Δέν έχει ο χώρος της Μεσογειακής λεκάνης μόνο οικονομική, έμπορική, γεωπολιτική και στρατιωτική σημασία αλλά πρωτίστως η έξισου σημαίνουσα είναι η κοινωνική ιστορική και πνευματική παρουσία της, ως λίκνου Πολιτισμού και πολιτισμών (8, 9, 11).

Από το βήματος της Ακαδημίας Αθηνών, καταθέτουμε, τρεις προτάσεις — ό άξονικός προβληματισμός και η προοπτική έργου των όποιών οριοθετείται στις θέσεις-άρχες του κεφαλαίου τούτου. Οί προτάσεις θα ύποβληθούν στην Όμάδα Προβληματισμού και Μελέτης του Υπουργείου Έξωτερικών για τη Διακοινοτική Διάσκεψη του 1996. Είναι άξιοσημείωτο γεγονός πώς στην πρώτη πρόσφατη Σύσκεψη της Μεσίνας (3η Ιουνίου 1995) στο «Συμβούλιο Προβληματισμού» της ΕΕ έν ύψει της Διακοινοτικής Διάσκεψης του 1996, δέν έτέθησαν (και δέν συνεζητήθησαν) τα περιβαλλοντικά προβλήματα καθώς και οί σωτήριες άρχες της οικολογικής θεματικής και του σχεδιασμού σωτηρίας της Μεσογείου. Η Έλλάς έχει πρωτοστατήσει και εργασθεί για την ειρηνική συνεργασία και τον Πολιτισμό της Μεσογειακής λεκάνης επί χιλιετηρίδες. Αποτελεί η Έλληνική θητεία και εισφορά της πρώτο ήθικό και ιστορικό «χρέος άναφοράς» στο μέγα πρόβλημα σήμερα.

Και μπορεί πρώτη η Έλλάς να προτείνει τη θεώρηση του μεγάλου θέματος καθότι έχει ιστορικό και πνευματικό δικαίωμα «πρώτον λόγον». Η ανάπτυξη της Τέχνης, της Έπιστήμης, της Έρευνας της Αστρονομίας και Ναυσιπλοίας,

τῶν Ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ Ἐπικοινωνίας, ὁ Λόγος καὶ ἡ πράξη Πολιτισμοῦ στὴ Μεσόγειο, ὑπῆρξε ἱστορικὸ βῆμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἦταν ἡ κορυφαία συμβολὴ τῶν Ἑλλήνων (καὶ τῶν Φοινίκων) ἀπὸ τὰ Ὀμηρικὰ χρόνια καὶ ἀργότερα στὴ φωτεινὴ περίοδο τῆς μεγαλουργίας τῶν Ἰώνων κοσμολόγων-φυσιοκρατῶν καὶ φιλοσόφων, τῶν θεμελιωτῶν τῆς Ἐπιστήμης ποῦ γαλούχησαν καὶ δίδαξαν τοὺς Λαοὺς τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀνθρώπινη περιπέτεια αἰῶνων στὴ Μεσογειακὴ λεκάνη ὑπῆρξε ἡ ἀφετηρία τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς εἰρηρικῆς συνεργασίας τῶν Μεσογειακῶν Λαῶν, γέρας τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος αἰῶνιο.— Ἀκριβῶς τὸ ἀκαταμάχητο αὐτὸ γεγονός δίδει στὴν Ἑλλάδα, τὸ δικαίωμα πρότασης Πολιτικῆς καὶ Πολιτισμοῦ, προστασίας τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Εὐρώπης, ἔκγονο τῆς ἱστορικῆς καὶ πνευματικῆς τῆς εὐθύνης.

Οἱ προτάσεις στὸ πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ προβληματισμοῦ τίθενται ὡς ἑξῆς:

Π ρ ὶ τ η. Σύνταξη «Συνταγματικοῦ Χάρτου» Οἰκολογικῆς Μεσογειακῆς Στρατηγικῆς καὶ Ἀειφόρου Ἀναπτύξεως περιφερειακῆς κλίμακος γιὰ τὸ σύνολο τῆς Μεσογείου. Ὑλοποίηση τοῦ «χάρτου» μὲ τὴν ἄμεση ἐκτέλεση ἔργων ὑγειονομικῆς καὶ οἰκολογικῆς προστασίας ἀντὶ νέων διακηρύξεων ποῦ εἴκοσι σχεδὸν χρόνια παραμένουν ἀνενεργοὶ στὸ μεγαλύτερο καὶ οὐσιαστικότερο μέρος τους. Βάθρο τῆς πολιτικῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῶν εἰδικῶν προβλημάτων τοῦ Μεσογειακοῦ χώρου (οἰκονομικῶν, ἰδεολογικῶν, φυλετικῶν, τεχνολογικῶν, κοινωνικῶν, ἐργασιακῶν κ.ἄ.). («Ὁ “Συνταγματικὸς Χάρτης γιὰ τὴ Μεσόγειο μπορεῖ νὰ “συμπληρώσει”») ἢ καὶ νὰ «ὑπερβαίνει» τὰ συντάγματα τῶν Λαῶν τῆς ΕΕ.

Δ ε ὕ τ ε ρ η. Ἡ ἄμεση καὶ γενναία χρηματοδότηση τῶν ἐξυγίαντικῶν—οἰκολογικῶν ἔργων καὶ ἡ θεμελίωση τῆς τεχνικῆς ὑποδομῆς καὶ διαχείρισης τοῦ Προγράμματος (μέσω ὀρθολογικοῦ σχεδιασμοῦ μὲ τὴν ἐπικουρία ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν) καὶ πέραν τοῦ 2000, ὡς συνεχοῦς ἐποπτείας τοῦ σχεδίου καὶ τῶν ἐνδεχομένων («διορθώσεων»), «συμπληρώσεων»), «προσαρμογῶν») βάσει τῶν μεταβαλλομένων οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν «ὀριακῶν συνθηκῶν») τῆς περιοχῆς τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ΕΕ.

Τ ρ ἰ τ η. Ἡ ἐποπτεία τοῦ περιφερειακοῦ συντονισμοῦ ἐκτελέσεως τοῦ τεχνικοῦ προγράμματος κάθε χώρας, μὲ ὕπατο, στόχο τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ὅλου προγράμματος μέσα στὴν ἐπόμενη δεκαετία εἶναι *Sine qua non*, προϋπόθεση ἐπιτυχίας. Εἴμεθα αἰσιόδοξοι, παρὰ τὰ «προμηνύματα» τῶν συνεχῶν ὑποβαθμίσεων καὶ ἐκτροπῶν στὶς ἀκτές, στοὺς βιοτόπους, στὴν ὑδρόσφαιρα τῆς μείζονος περιοχῆς τῆς Μεσογείου. Δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξει ἐφησυχασμὸς στὴν ὥρα τῆς «οἰκολογικῆς κρίσεως» ποῦ πρέπει τώρα νὰ ἀναστραφεῖ πρὶν ὀδηγήσει στὴν μὴ ἀντιστρεπτὴ κατάρρευση τοῦ οἰκοσυστήματος τῆς Μεσογείου καὶ ἐπέκεινα τῆς Ε.Ε. Ἡ ἀναθεώρηση τῆς

Συνθήκης του Μάαστριχτ πρέπει να «ξεκινήσει» με τη θεσμοθέτηση και στήριξη της Οικολογικής Πολιτικής ως αθροιστικής μεγάλης Πολιτικής που θα συμπληρώσει όλες τις άλλες χρήσιμες θεσμικές και οικονομικές («προτάσεις και θέσεις») της Κοινής Ευρωπαϊκής «επιμέλειας» και ολοκλήρωσης. Η μόρα της Ευρώπης και της Μεσογείου είναι κοινή —όπως υπήρξε κοινή επί χιλιετηρίδες. Και επιτάσσει —όπως έτόνισε ο Άριστοτέλης— «των κοινών κοινήν ποιείσθαι και τήν άσκησιν άμα δε οδδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὐτοῦ, τινὰ εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντα τῆς πόλεως, μόριον γάρ ἕκαστος τῆς πόλεως ἢ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμελίαν..» «Πολιτικά» VIII (1, 25-30). Είναι ἡ ὥρα της οικολογικής φροντίδας και μέριμνας ἢ «τήρησις τῆς ζωῆς» τῶν Στοιχείων, τὸ «καὶ ἀρετὴν ζῆν» τοῦ Ζήνωνος.

B I B Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

1. Ε. Α. Μπουροδῆμος, «Λόγοι και Διάλογοι στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (1977-1993) Βιόσφαιρα-Περιβάλλον - Ἐνέργεια - Τεχνολογία», Ἀθήνα, Ὀκτώβριος 1994.
2. M. Heidegger, «The Question Concerning Technology», Harper Colophon Books N.Y. 1977.
3. Gro Harlem Brundtland, «Our Common Future» U. N. World Commission on Environment and Development Oxford Univ. Press N. Y. 1987.
4. Ε. Α. Μπουροδῆμος, «Γαῖα, ὁ Πλανήτης μας — Οἰκολογικός Προγραμματισμός — Ἀειφόρος Ἀνάπτυξη — Περιβάλλον και Πολιτισμός», Ἀθήνα, Ἀνοιξη 1994.
5. Π. Κ. Ἰωακειμίδης, «Ἡ Ἀναθεώρηση τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ», Ἐκδοση: «Θεμέλιο», Βιβλιοθήκη Εὐρωπαϊκῶν Θεμάτων. Ἀθήνα 1995.
6. Τζέλια Χαροκόπου, «Οἱ Περιβαλλοντικές Διατάξεις στὴ Συνθήκη τοῦ Μάαστριχτ»,—«Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμος» 14 Ἰαν. 1993.
7. Ε. Α. Μπουροδῆμος, «Περιβάλλον και Ἀνανεώσιμη - Ἀείφορη Ἀνάπτυξη» (Environment and Sustainable Development), Πρακτικά Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 68, Β' τεῦχος, 1993.
8. Χ. Πουλίδου, «Εὐρωπαϊκὴ Ἔνωση: Μὲ τὸ Βλέμμα στὴ Μεσόγειο». Περιοδικό, «Ἄμυνα και Διπλωματία». Τεῦχος 50, Ἀπρίλιος 1995.
9. «Καθημερινὴ Κυριακῆς» 21 Ἀπριλίου 1994, «Ἡ Μεσόγειος τοῦ Μπρωντέλ».
10. Ε. Α. Μπουροδῆμος, «Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ὀλοκλήρωση και ὁ Μεσογειακὸς χῶρος», Καθημερινὴ Κυριακὴ - Δευτέρα, 5-6 Ἰανουαρίου 1986.
11. Fernand Braudel, «Ἡ Μεσόγειος και ὁ Μεσαιωνικὸς Κόσμος τὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας», τόμος Α', Μετάφραση Κλαίρης Μιτσοτάκη, Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 1991.
12. Χ. Φραντζεσκάκη, «Ἐνίσχυση τῆς Μεσογείου ἀπὸ τὴν Ἰσπανικὴ Προεδρία», «Οἰκονομικὴ Καθημερινὴ» Κυριακὴ 9 Ἰουλίου 1995.

13. Jacques Yves Cousteau Monthly Letter «*The Pulse of the Sea*» — «*Time Bomb in the Mediterranean*» Saturday Review, April 3, 1976.
14. E. L. Bourodimos, «*European Integration: Economic Development and Quality of Life — Continuity and Change within the Mediterranean Basin*» — Mediterranean Heritage Foundation - New York 1988.
15. The European Environmental Bureau (EEB) and the Mediterranean — (*Extracts from EEB Memoranda to the President of the EC Council (Environment Ministers) and Other Major Policy Documents concerning the Mediterranean*), Brussels and Athens Mediterranean Information Office, May 1992.
16. Γερ. Σ. Κκακλαμάνη, «*Η Ανατολική Μεσόγειος ως Εὐρωπαϊκή Ἱστορία*», (Ἀποψη μιᾶς Προοπτικῆς), Τόμος Α', Ἀθήναι 1984.
17. Ε. Α. Μπουροδήμος, «*Οἱ Βιοχημικοὶ Κύκλοι στὴν Ὑδροσφαίρα καὶ ἡ Οἰκολογικὴ Κρίση — Θαλάσσια Ρύπανση στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο*», Διεπιστημονικὴ Ἐπιθεώρηση, τεύχος 2 Ἀθῆναι Δεκέμβριος 1990.
18. J. A. Knauss, «*Introduction to Physical Oceanography*», Prentice Hall, Englewood Cliffs New Jersey 1978.
19. A. Defant, «*Physical Oceanography*» Vols. I and II — Pergamon Press, New York — Oxford, 1961.
20. E. L. Bourodimos «*Potential Sources of Pollution of the Aegean Archipelago and the Coastline of Greece.*» Proceedings from the Conference on «*Environment and Health*», June 23-27, 1974, Greece.
21. T. Hopkins, A. Miller, A. Maratos, J. Papadakis, S. Tassos and M. Vanagin, «*Physical Oceanography — Working Conference on a System Approach to Eutrophication Problems on the Eastern Mediterranean*». Institute of Oceanography and Fishing Research of Greece, 1973.
22. H. U. Sverdrup, M. W. Johnson and R. H. Fleming, «*The Oceans - Their Physics, Chemistry and General Biology*» Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1942.
23. V. N. *Environmental Programme of the Coastal States of the Mediterranean Region for the Protection of the Mediterranean Sea*. Barcelona, 2-16 February 1976. UN Office of Public Information, Genova 1976.
24. Los Angeles Times Wire Service «*Mediterranean: Tide turning against Pollution*» The Star Ledger, N.J. May 17, 1990.
25. WHO - World Health Organization, «*Industrial Wastewater in the Mediterranean Area*». UN - WHO Regional Office for Europe, Copenhagen Report 8 on a WHO Workshop, Venice 10-14, June 1985.
26. European Commission «*Protecting the Earth's Atmosphere (Ed.) «Climate Change— A Threat to Global Environment — Acting Now to Safeguard the Future*». Economica Verlag, Bonn 1992.
27. P. ReVelle and Charles ReVelle «*The Environment — Issues and Choices for Society.*» Jones and Bartlett Publishers, Boston 1988 (Third Edition).
28. Anne Nadakavukaren, «*Man and Environment — A Health Perspective*», Illinois State University — Waveland Press Inc. 1990.

29. L. Jeftic et al. «*State of the Marine Environment in the Mediterranean Region*» UNEP Regional Seas Reports and Studies No. 132 — MAP Technical Reports Series No. 28 (In cooperation with FAO, ICC and WHO) UNEP (United Nations Environmental Program) 1990.
30. UNEP and WHO (World Health Organization) «*Assessment of the State of Pollution in the Mediterranean Sea by Carcinogenic, Mutagenic and Teratogenic Substances*», MAP Technical Reports. Series No. 92. UNEP. Athens 1995.
31. UNEP and WHO — Mediterranean Action Plan «*Biogeochemical Cycles of Specific Pollutants (Activity K) — Survival of Pathogenes*» MAP Technical Reports Series No. 76. UNEP Athens, 1993.
32. UNEP and WHO «*Airborne Pollution of the Mediterranean Sea*» — Report and Proceedings of the Second WMO/UNEP Work Shop» MAP Technical Reports Series No. 64 UNEP — Athens 1992.
33. Α. Άλωνιάτη, «*Η Ρύπανση τής Μεσογείου*», 'Επιστημονική Σκέψη, Τεύχος 74.
34. Ν. Καρέλλη, «*Μεσόγειος: Μιά Θάλασσα με Προβλήματα*», «*Άλλαγή*» 8 'Ιουλίου 1990.
35. Μεσόγειος S.O.S. «*Μελέτη του Εύρω-Κοινοβουλίου εκπέμπει SOS για τή Μεσόγειο*. Δίκτυο Μεσόγειος S.O.S. - 'Ιαν. - Φεβρουάριος 1994.
36. Greenpeace Mediterranean Sea «*Let's Save the Mediterranean*» Summer 1986.
37. The European Investment Bank «*The Environmental Program for the Mediterranean: Preserving a Shared Heritage and Managing a Common Resource*» The World Bank - the European Investment Bank (1990).
38. Φ. Καϊτατζή, «*Η Λεκάνη... τής Μεσογείου*», «*Έλευθεροτυπία*», 11η Σεπτεμβρίου 1993.
39. «*Κατηγορώ τής Greenpeace για τὰ φνοτοφάρμακα*». «*Έλεύθερος Τύπος*», Τρίτη 20 'Ιουνίου 1995.
40. «*Τò ...τσιμέντο είναι ό έχθρός τής Μεσογείου*», «*Καθημερινή*» 14 'Ιουνίου 1995.
41. Eric Fromm, «*The Revolution of Hope: Toward a Humanized Technology*» Harper and Row, New York, 1968.